

„BISER“ izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24⁺, za učitelje (mualime i siromašne učenike talebu) i vojnike bez sarže K 16.—. Mualimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50. za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust. Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h. pošt. štedionice u Sarajevu broj 4065.

Innemel-mu m i nu ne ichvetun! El-islam u jalu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 kruna. Rukopisi se ne vraćaju. PLATIVO I UTUŽIVO U Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER“ Mostar (Hercegovina).
==== Neplaćena se pisma ne primaju. Mostaru.

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

Safer i Rebiul-evvel 1337.

MOSTAR

Novembar i decembar 1918.

N. M. B.

Hilafet.

Način biranja Halifa.

Prve četiri Halife tako zvani „Hulefai-rašidin“ istakli bi svoga nasljednika, nakon što bi se zdogovorili i sporazumjeli sa prvencima i uplivnim ljudima i ako ih je išlo, da oni sami sebi izaberu, valjana i sposobna nasljednika. Nakon Alejhi-selama bude izabran Ebu Bekir-Siddik prvim Halifom Njegovim nakon dugog vijećanja i zdogovora s Ensarijama. On imenuje sebi za nasljednika Omer-el-Hataba, ali pošto se posavjetovao sa najuglednijim ashabima i dobio njihovu privolu. Drugi Halifa, rečeni Omer, posve je prepustio izbor Halife svojim ashabima ne mijesajući se on ni najmanje u izboru svoga zamjenika. U vijeće, koje je imalo izabrati Halifu, uvrkao je i svoga sina Abdullaha, ali pod uvjetom, da on nipošto ne smije biti biran. Ovo vijeće izabralo je za trećeg Halifu Osman-bin Afana, a ovaj, kako je nenadano umro od zlikovačke ruke atentatora, nije imao vremena, da provede izbor svoga nasljednika, ili da istakne svoga zamjenika.

Nakon smrti Osmanove, neki su ashabi na brzu ruku izabrali Aliju za četvrtoga Halifu, ne čekajući, da se sporazume i zdogovore sa ostalim pozvanim i uplivnim velikanima u Hilafetu, koji tada bijahu otusutnim u državnim poslovima po raznim krajevima države. Stoga su mnogi prijekim okom gledali njegov izbor, a za kratko je vrijeme ubrzani korak urodio velikim razdorom među Muslimanima. Oni se pocijepaše u dva velika i jaka tabora: stranka Hazreti Alijina i stranka, kojoj bijaše na čelu Muavija, utemeljitelj dinastije Emevija. Sada su slijedila strašna trvenja između njih, u kojima je platio glavom sami Alija, a Muavija se pukim slučajem spasio, jer su anarhisti bili zaključili ubiti jednog i drugog. Hasan, Sin Alijin odreče se posve Hilafeta u korist Muavije

i tako se dinastija Emevija dokopa prijestolja. Kako je Hilafet ubrzo raširio svoje granice, Arapi su došli u neposredni doticaj sa Grcima i Perzijancima, od kojih naučiše mnogo čega o ustrojstvu države, kod njih uboznaše naslijedno pravo na prijestol, gdje sin oca nasljeduje.

To je Muavija naumio provesti u Hilafetu, a na to ga podjarivahu njegovi privrženici. S tim su bili suglasni i svi državni dostojanstvenici a osobito ga je kuražila i silila na taj Hilafet tugji i nepoznati korak pomisao, da bi i opet među Muslimanima moglo doći do strančarenja i trvenja, ako to nakon sebe pripusti slobodnom izboru naroda znajući, da je Alina stranka još živa i jaka. Tako Muavija još za svoga života iznudi svomu sinu Jezidu priznanje svih pozvanih u državi i učini Hilafet nasljednim pravom svoje porodice.

Kako vidite vladavina Hilafeta, kako su ju shvaćale i provodile prve četiri Halife, najpraktičniji je i najpodesniji način vladavine, jer u ovom su sistemu zastupane sve tri vrsti vladavine, što ih poznaje kulturni dan-današnji sviet naime načela republike, monarhije i neki uvjeti apsolutne pravedne vladavine.

Halifa je biran između članova porodice Kurejšija bez ikakva ograničenja na pojedine osobe. Izbor bi uslijedio nakon što bi se zdogovorili i sporazumili svi prvaci u državi, a kad je jednom bio izabran mogao je da apsolutno vlada, a to nije moglo štetiti nakon onog što smo rekli da bude Halifa učen, pravedan, odlične porodice, dobro odgojen i bez tjelesnih mana. Dapače su baš taki vladari, koji posjeduju ove nabrojene vrline i uvjete preporučili svoju državu i digli je visoko sa svojom energijom i jakom voljom, dok su monarhi često puta prisiljeni raspuštati sa bore, jer rade proti državičkim interesa a u ratno doba proglašivati opsadno stanje.

Način nasljednoga Hilafeta održao se je od Muavijinih vremena (u polovici prvog stoljeća) sve do

dana današnjega, samo što su se kroz to razdoblje promijenile tri dinastije, iza Emevija (132 god.) došle su Abasije, a od ovih preuzeli su Hilafet 923. god. Osmanlije, prozvate po utemeljitelju te dinastije sultanu Osmanu, dan danas tim časnim imenom kite. Doduše je osmi Halifa iz porodice Emevija, Omer-bin-abdelez-Aziz (vladao 99.—101. god.), kojemu je islamska povjest radi njegove uzorne pravednosti, ovjekovjčila zlatnim slovima ime, pokušao da zavede opet stari način Halifata, sistem izbornoga prava, ali ga je u tom spriječila nenadana smrt, koju su mu otrovom prigotovili oni, kojima nije išlo u račun provedenje toga. To je isto pokušao i sedmi Halifa iz dinastije Abasovića, glasoviti Memun-bin Harun-er Rašid (vlad. 197.—218. god.), ali izvavši tim čitavu bunu u državi, koju je nakon velikih poteškoća jedva mogao prigušiti, odustane od svoje nakane.

„Biat“ zakletvu vjernosti i potpune odanosti trebao je da položi svaki podanik napose. Najstarija zakletva te vrsti jest ona koju položiše Ensarije Alejhiselamu trinaeste godine Njegova poslanstva u mjestu Akabi blizu Meke. Glasila je: „Zavjeravamo Ti se. da ćemo Te čuvati kao sama sebe, svoju djecu i žene i kada dogješ megju nas, da ćemo vjerovati samo jednoga Boga, da nećemo krasti, otimati, bluda činiti i svoje djece ubijati, niti ikakva zla i zabranjena djela činiti“. Tom bi prilikom položili svoje ruke u ruke Halife.

Ta zakletva bila je u prvim danima Halifata jednostavna i kratka i kako je država više kulturno napredovala, kako je rasla moć i raskoš Halifa, tako je i ta zakletva bivala dulja i kićenija, da je zakletva egipatskom vladaru iz porodice Abasija, Ha-kim-bin-emirillahu (vladao sredinom osmoga stoljeća) dosegla četiri stranice običnoga formata. S prva bi ju samo naizust citirali, a kašnje su ju pisali i lijepo napisanu u carskoj riznici pohranili. Zakletvu bi položili najprije najviši dostojanstvenici samom Halifi na ruke, zatim sve niži i niži po rangi i svomu položaju u društvu na ruke halifinih zastupnika ili u pokrajinama Halifinim namjesnicima. Abasije su već pretpostavljale vojsku i njene zapovjednike pred sve ostale držaljane i oni su trebali najprije položiti zakletvu, a za ovima suci prijestolnog grada Bagdada. Oni su zaveli još i ceremonije ustoličenje Halifa; koje su se kašnje sve uz više i više slavlje obavljale.

Zakletvu je obavljao ispred Halifa Abasija obično prvi tajnik iz ratnog ministarstva, a nakon što bi se svršila ta zakletva, ustao bi najstariji vezir i svojom rukom omotao ahmediju Halifi, što je vrijedilo koliko i kruna kod drugih vladara, a zatim bi ga zaogrno skupocjenim i osobito lijepo izvezenim plaštem. Tad bi mu ponudili nekoliko biranih pridjevaka da jedan izmegju njih odabere. S početka su i ti pridjevci. bili priprosti kao: Mensur (Muhamed)

el Mehdi, (Musa) el Hadi, (Harun) er Rašid, (Muhamed) el Memun, dok se kašnje ne pokaza i u tom neka raskoš i počeo se prozivati: Mutevekjil ala ala Allah, Mutesim billah i t. d.

- Ovo bi se sve obavilo u vlastitom vladarevom, dvoru, odakle bi sad imali krenuti u državnu palaču, koja se je u Bagdadu zvala „Darul Ammeti“. Halifa bi uzjašio na okićena konja, a oko njega takogjer na konjima prvi dostojanstvenici. Uza svakog je konjanika stupao po jedan seiz, a pred svima je išao pješice prvi Halifin konjušar sa žezlom u ruci, dok bi vojništvo pravilo špalir po ulicama. Tu bi sada primio vladar čestitke i poklonstvene deputacije iz raznih pokrajina halifata i tim je bilo svršeno ustoličenje Halife. Tomu slično provodi se još i danas u Carigradu, kad stupa na prijestol novi vladar.

U daljnjem razvoju Halifata su zvale potonje halife još i čuvanje Alejhiselamova ogrtača, zatim su zaveli pečat, hudbu i kovanje novca, sve na ime vladajućeg halife, samo da time bolje učvrstili svoj položaj i pred svijetom opravdali svoje pravo na Hilafet.

Ogrtač kao znak Hilafeta uzeo je istom peti halifa, Muavij-ibn-ebi Sufjan. To je onaj ogrtač, kojega je Resulullah poklonio glasovitom arapskom pjesniku Kjab-ibn Zuhejru u znak priznanja, kad mu je ovaj ispjevao odulju pjesmu u pohvalu Alejhiselama, poznatu u arapskoj klasičnoj literaturi pod imenom Kasidet el-Burda. Nakon smrti pjesnikove ostao je taj dragocjeni dar u porodici njegovoj, dok ga spomenuti Halifa Muavijet-ibn Sufjan ne otkupi, od njih za 40.000 dirhema (po prilici 40.000 kruna)

Taj se je ogrtač čuvao u porodici halifa kao najviša svetinja i prelazio u nasljedstvo s halife na halifu od Emevija Abasijama, dok su ga napokon Osmanlije, kad su preuzeli Hilafet od egipatskih halifa Abasovića, prenijeli u Carigrad, gdje se još i danas čuva u srebrenoj škrinji u Starom Saraju me-gju ostalim dragocjenim stvarima.

Pečat (hatem) počeo je još Alejhiselam upotrijebiti na nagovor svoje okolice, kad su mu ovi rekli, da strani vladari, kojima je pisao poslanice, ne primaju ih rado i sa povjerenjem ako nemaju na sebi pečata. Stoga je Alejhiselam skovao sebi muhur od srebra, u koji ureže „Muhamed Resul-Allah“ (Muhamed Božiji poslanik).

Tim se je pečatom služio kašnje Halifa Ebu Bekir, zatim Omer pa Osman, ali ovome jednom prilikom upane u bunar „Biri Eris“ i uza sve revno pretraživanje nijesu ga mogli više naći. Osman na to skuje muhur u koji ureže „Le tasbirrenne ev le tendammenne“. Za njim su se povele i ostale halife Emevije i Abasije uređujući u svoje pečate zgodne izreke, kao što je u Alijinu pečatu: „El-mulku Lillahi“, u Metnunovu „Abdullahi juminu Bil-lahi muhlisan“ u Vasikovu „Allahu sikatul Vasiki“ u

Mutevekjilovu „Ala Allahi tevekjeltu,, u Mutemidovu „Ittimadi Ala Allah“.

Halifin pečat uživao je osobito poštovanje, jer kad bi koji od ministara trebao što pečatiti to bi, obavio samo stojeći, da tim oda čast indirektno hilafetu.

Pečat su otiskivali sprva s tintom podno pisma dok nije prisilio Muavijet ibn-ebi Sufjana jedan dogagjaj, da taj; načip promijeni. Muavija je htio jednom prilikom nagraditi Omer ibn Zubejra, te otpiše svome namjesniku u Izaku, Zijad ibn-ebih, da mu isplati 100.000 dirhema. To je pismo uručio rečenom Omeru, da ga preda namjesniku i primi od njega podijeljenu mu nagradu. Ovaj u putu, kako je pismo bilo otvoreno, napravi od sto hiljada dvije stotine, što se je istom kod pregledanja godišnjih računa ispostavilo. Stoga Muavija zavede odsele zatvorena pisma, koja bi zapečatio i u pečat otisnuo svoj muhiir. Kasnije je dobilo svako ministarstvo svoj poseban pečat kao što to dan danas imade svaki ured za se, ali je porad toga halifin pečat ostao na svojoj visini.

Kad je oslabila moć halifa i u okviru hilafeta nikli mnogi potpuno samostalni sultanati, počеше njihovi sultani u znak svoje samostalnosti kovati sebi pečate zvane „Tugra“ koji te i kod nas pod imenom „carska tura“. Pod konac petoga stoljeća življaše čuveni arapski pjesnik, Husein-ebi Ismail-et Tugr i. On bijaše ujedno vezir kod sultana Mes'uda, glasovitog vladara iz dinastije Selgjuka. Ovaj je pjesnik imao vanredno lijep krasopis i kao sultanov ministar, potpisivao na umjetnički način, a otuda je postala i dobila svoje ime dan-današnja „Tura“ osmanlijskih vladara.

Uvažujući značajnost „Imameta“, obavljale su ga u prvim godinama same halife, ali kad se je Islam umnožio i na daleko raširio svoje granice nije preostalo halifama drugo, nego povjeriti to zvanje svojim namjesnicima u mnogobrojnim pokrajinama, ali u znak ovisnosti tih imama, tražile su halife da im se ime spominje, da se za njih pomoli bogu na hutbi svakoga petka prigodom gjumanske molitve. Ovaj običaj datira još iz Alijina vremena, iz tridesetih godina po hidžri. Njegov namjesnik u Basri bijaše učeni Abdullah-ibni Abbas i on prvi počē se moliti za svoga gospodara sa minbere na hudbi sa riječima: „Allahume-unsur Alijjen“ ! (Bože! pomozli Aliji !) Taj običaj da se uz imena četiri prve halife spominje i ime savremenog halife po svim džamijama u islamskom svijetu, uzeli su svi potonji vladari kao neko nasljedno pravo.

Potonje halife ugledajući se u njima susjedne vladare i vladavine, prisvojile su sebi pravo kovati novac na svoje ime.

Stojeći Arapi prije Islama na niskom stepenu kulture, nijesu imali u pravom smislu riječi svoje vlas-

tite države, pa niti svoga novca, već je među njima kolao novac tugjih susjednih država i to oni dijelovi arapskoga svijeta, plemena Gasanida, koji stajahu pod uplivom bizantiske države, vladali su se sa njihovim novcem, dok plemena Lahmija, koji su živjeli pod perzijskim protektoratom, rabili su perzijski novac, ali oni dijelovi Arabije, koji su stajali daleko i od jednog i od drugog upliva ovih njima tugjih naroda volili su bizantiski zlatni novac i perzijske srebrenjake.

Tako je ostalo sve do 15. godine nakon pojave Islama. U toj godini kovao je tadanji namjesnik Taberije, Halid-ibn-Velid vlastiti novac, ali zadržavao i oblik i mjeru grčkoga novca samo što je u tom novcu otisnuo svoje vlastito ime.

Takih usamljenih pokušaja pojedinih namjesnika bilo je još. Iz 28 god. god. po Hidžiri nagjeni su komadi kovanog novca u gradu Herteku pokrajine Taberistana, ali tu se je već kročilo naprijed za korak, jer je već u tom novcu po rubu bilo otisnuto „Bis-millahi-Rabbi“ u kjofiskom pismu. S istim otiskom našao se je komad i iz 38. godine. Već u 61. godini kovani novac i u Jezdu nosi ime Abdullah bin Zubejra, Emirel-muminina. Ali svi ti pokusi imali su samo lokalnu vrijednost, dok je kao državni svagdje priznati novac kolao još i tada grčki i perzijski.

Istom za vlade slavnog emevijskog vladara Abdel-Melik-ibn-Mervana (65.-86.), velikog reformatora države halifa, počeli su Arapi kovati svoj vlastiti novac uzevši srednju poprečnu mjeru od tri vrste srebrenog i zlatnog novca, koji je kolao tada. Zlatni novac zvao se je „dinar“ uzeto ime-kako se misli od latinske riječi „Deni“ a težio je jedan „miskal“. Jedan dinar vrijedio je deset dirhema srebrenog, novca, koji odgovara današnjem našem franku ili kruni. Kovali su takogje i sitni bakren novac zvani „habbe“ i „danik“.

Otisnuto bijaše u tom prvom emevijskom novcu s jedne strane „La ilahe illa allahu vahdehu la šerike lehu“, po rubu „Bismillahi duribe hazed dirhemu senete kjeza“. Na drugoj strani u sredini stajalo je: „Allahu ehadun, Allahus-Samedu, lem jelim ve lem juled velem jekjun lehu kjufuven ehadun“. a okolo: „Muhamedun resulu-lahi erselehu bil huda vedinil haki li-juz hirehu aled dini kjullihi velev kjerihel mušrikun“.

Otada su Arapi pod prijetnjom kazne napustili služiti se tugjim grčkim i perzijskim novcem.

Ime grada u kojemu je kovan novac počeli su urezivati tek u početku drugoga stoljeća, a godinu kovanja pisali su obično slovima sve do 614. god. ; a od tada su zamijenili slova brojkama. Kovnice su bile u državnim rukama, a nosile su već u IV. stoljeću emevinskoj vladi u Endelusu prihod od nekih , 200.000 dinara. Ako je uziman jedan postotak za

kovanje onda se je tu godišnje kovalo 20 milijuna dinara.

Još su pojedine halife svojatale sebi pravo na svečane odore zvane „Firaz“, što bi odgovaralo današnjim uniformama, za tim posebne nastave, kićena prijestolja i muziku.

Nafija Sarajlić.

Anadolija.

Dok bi nastupio ramazan, pojavio bi se u našoj mahalskoj džamiji. Malešan, crnomanjast, male brade, u velikoj džubi — jedan obični tip od onih, koji s istoka svakog ramazana dolaze k nama, da što god dobiju za godišnju idaru. Ali što ga je uzdizalo, bilo je njegovo vanredno lijepo učenje mukabele, koje se je još više dojmalo, kad se ne bi gledalo u Anadolu nego ga slušati poizdaljeg, s tespilom u ruci, zagledavši se u ništa i misleći. Šta?

Zar njegovo valovito učenje, mukla i kao prebjena ali ipak vrlo pitoma glasa ne podigne odmah iz domaće stvarnosti, da zaboravljaš sve oko sebe? Pa se dižeš s tim glasovima nekud naprijed prema istoku, prema njegovom pustom i širokom Anadolu i kao da vidiš, kako se otrgnuo odnekle iz nekoga zabitnoga sela i otišao prema Stambolu, otišao učiti. Nešto mukotrpa bola ostalo je bez njega u njegovoj rodjenoj kući, a on se siromašak otisnuo kroz valovite carigradske ulice, da što nauči u kojoj ruli medresi. I kad se na mjesec pred ramazan svršava predavanje, podje, kao i svi drugi u široki Islamski Svijet, da privrijedi preko ramazana sebi idaru, što mu može biti za godinu dana.

Prolazi mjesto po mjesto, koja su već napunjena njegovim drugovima i ide sve dalje i dalje, dok jedva jednom makar kod nas nadje i uhvati sebi mjesta, da gdje uči i da šta dobije. Toliko, koliko bude nasiba.

Ali da dobije makar nešto, šta mu valja pretrpiti, prema koliko se ugojenih ljudi vladati podložno i ponizujući, usiljeno se smijati i potvrdjivati im u egleni sve, šta im valja snositi prema raznim ćudima, raznim nazorima, da se ne zamjere. A to ljudi kao da namjerice hoće da ispipaju, sa svake strane ocijene i na muke stave prije, nego što mu dadnu tri groša zećata i dva groša hedije rad dobra poznanstva.

On šuti, preklanja se i sabire groš na groš i uči — uči, a u tom učenju baš se najbolje ogleda njegov bijedni položaj. Tu se zapažaju drhtaji njegove duše, koju pred svijetom ne smije rastvarati da je i on čovjek s pravom na slobodu — ali slobode nema, s pravom na iskrenu riječ, ali te ne smije imati, s pravom na lijerpnu nošnju, ali ni to ne može, sve, da ne upada u oči, da se ne zamjere.

I on se uvlači u se, smeta ga sve to, muči ga, pati, ali u govoru ne smije van, nego jedino nalazi oduška u učenju, koje počinje polagahno, pa se sve više i više diže i ječi, glatko odmiče, a s tim zsigurno odmiču i njegove misli prema dalekom zavičaju preko skrhanog Balkana i šarenog Carigrada u duboki, zelenkasti Anadol, do male kućice i do stare majke.

Tuđi glasovi padaju i njegovo je učenje lagane, kao da razgleda po svom zavičaju, po Anadolu i širokoj pješčanoj carevini, prozire stanje, upoznaje se. I sve glasovi bivaju tanji, kao da hvata srce bol prevelika s rasklimanosti u granicama carevine, da neprijatelji sa sviju strana buše i lagume vrte u želji, da otmu još i to malo što je ostalo svetih mjesta i zakloništa ispred zuluma.

I sad se glas podiže i tuži ... Kao da se u njemu odrazuje pušenje krvi tripolitanaca, plamenovi muslimanskih dobara iz skrhanog Balkana i divlji bijeg ispred oštrice bodova od Valone do Edrene, bijeg galije džanova ispred kandžije i čizama — jednostavan progon, progon roblja i još jeftiniji. Te jedva žive iznesene glave iz požara prelaze sada u Malu Aziju, u lugasti Anadol, da im njegova prašina prekriva uspomene na prekrasne izgubljene zavičaje, da prekriva, ali nikad ne prekrije ... Uspomene ostaju za vazda žive, pretvaraju se u tugu, pa u vruće želje i predaju potomstvu u amanet do dana velikog obračuna ... A onda? — Onda će progovoriti topovi na sueskom prokopu i pod Kavkazom.

I Anadolijin glas se je sada na jedan put tako visoko digao i bio neobično jak, kao da se sabire, kao da prijete i naviješta s Božijom pomoći pokrenuće neke divovske snage na otpor, na oslobogjenje. Vijao se, kao da se izdiže visoko kićena zastava i grmio, kao da počinje kakav veliki okršaj — i svojom s kladnom harmonijom nagonio suze na oči.

A dok suzu utareš i dok se rastriježniš, nestalo je opet svega — on je svršio.

Sjedi dalje mirno i skromno, onako malešan, crnomanjast — jedan obični tip od onih, koji nam svakog ramazana dolaze. — — — — —

Glas Slobode.

Odjekni pjesmo, brdom i dolinom,
Biglješci ptico, i zavijaj vuče:
Iz krvi niče, u naručju guče
Slobodno čedo zakićeno krinom.

Glasnice, leti od sela do sela,
Zapali baklju u lijevoj ruci,
Ponesi bajrak u desnici ruci
I žuri, brate, majka Ti vesela!

Ne pazi noći, niti pazi dana,
Već gazi brda, a gazi doline
I guste gore tvoje domovine;
Poleti, brate, vesela Ti nana!

I javi svuda: nek zaklikće narod,
Nek pali vatre na brdu visoku,
Nek ne krije suzu u oku duboku,
Rob nije više, slobodan je narod!

Odjekni, pjesmo, brdom i dolinom,
Bigljiši ptico, i zavijaj vuče:
Iz krvi niče, u naručju guče
Slobodno čedo zakićeno krinom.

U proljeće.

Kada šuma pjeva, zapjevaću i ja —
Pjesmicu krvavu borbe i mejdana,
Pjesmicu glasatu kao na vjetru grana,
Kada se prelama i krši i svijaja.

Pećinu ću svoju ostaviti pustu
I brusiću moju posjeklicu krivu
Za mejdana vjetru i gjinu i divu,
Kada se podignu u goru mi pustu.

Zaigraće moje na guslama strune
I čuće ih moja posjeklica kriva;
Krv toplu prosuću od jednoga diva
I - puknuće moje na guslama strune.

J. Tanović.

Jusuf Tanović.

Zbjeg.

U pograničnoj varošici godine hiljadu devestotina i četrnaeste. Šaptanja, šaputanja i došaptavanja, Ultimatum. Mobilizacija. Obznana rata. Vojska, topovi, automobili, kola i komore prolaze, prolaze logoru i granici. U seljačkom svijetu strah, zabuna. Prazne se pogranična sela radi vojnih operacija. Škriplju poljem i cestom naša drvena kola pretrpana brašnom, sačevima, kotlovima, tengerama, jorganima, bešikama, čupavom, mršavom i голуšavom dječicom što plaču, smiju se, i jedno preko suza, a drugo preko smijeha izvadi zadnji ječmeni hljeb pečen na njihovom ognjištu. Luda djeca, nevini stvorovi božji, smiju se, a sva im se kuća vozi zajedno sa njima na onim drvenim kolima, što ih tamo vuku dva njihova hranitelja. Smijte se, nevinčadi naša, radosni, jer ništa ne znate! Smijte se, jer ne slutite, koliko je šarenilo

u gravama vaših hranitelja; kako su ih teške okupile misli! Gledajte, kako su tužni, što ćete noćas zanoćiti bez kuće i kućišta! — Blago vama, jer ne pojmite, što je to, te vam se kuća vozi na tim drvenim kolima, što tako dozadno škriplju! Blago vama.

Pomalo se unoćaje. Silan se svijet sliježe u našu varošicu i oko nje. Ljudi, psi, goveda, ovce, konji i t. d. Govor, dozivanje, lavež, bukanje, blejanje, hrzanje, plač i smijeh prosiplje se zajedno sa sutonom, miješa se i umire sa danom.

I noć se spustila. Životinje se utišale, a ljudi govorkaju tiho, tromo i ozbiljno. Ozbiljnost položaja osjeća se u naglasku svake pojedine riječi njihove. Oni osluškaju nešto. Očekuju nešto i izjeda ih ljubopitljiva neizvjesnost. Nijesu dugo čekali. Pucanj, dva, tri i t. d. Mala zabuna, pa opet ozbiljnost. Sve su oči okrenute sentom prema granici. Svak bulji u mrak i svak bi očima prosjekao tamu, da vidi tko se ono drznu, te prvi odape čarak, Opet pucanj, dva, tri, mnogo. . . . Ljudi se okamenili i gledaju, gledaju, da — ništa ne vide. Slušaju, slušaju ne bi li čuli, kako padaju neprijatelji za granicom. Sabiraju pucnjave i računaju tiho, koliko je neprijatelja poginulo. Kako čovjek može biti smiješan i u ozbiljnim časovima!

I prvi top zagrmlje; pa drugi, treći i t. d., da potresu, srca do kostiju. Uzbuniše se psi i silan lavež njihov stade se miješati sa grmljavom topova i iščezovati u visine noćnog, zvijezdama obasutog neba. Ta neobična huka uzbuni i mirne ovce po torovima i otvorenom polju, pa se uplašene strkaše na onu stranu, odakle se glasnu zvono ovna prevodnika.

Puca, puca i opet puca; čovjek bi mislio, nebo se prolomi od pucnjave. Sa strahom pogledaš u nebo, da vidiš, jesu li zvijezde na svojim mjestima. Moj nepobožni drug vragoljasto primijeti prije nego je pogledao u nebo: da se nijesu posvadili anđeli i počeli se tući zvijezdama kao seoska i malogradska dečurlija kamenjima? Morao sam se osmjehnuti, pa oba i nehotice pogledasmo u nebo. „Zvijezde su na svojim mjestima!“ dodade moj drug i osmjehnu se nekako ozbiljno. Ja sam šutio i buljio prema granici. ; Kad! Nekakovo svjetlo od granice. Plamen je. Kuća gori! Planu druga, treća pojata, pojate, cijelo selo. Silan je plamen. Jasno se vide duvarovi kućni i ograde. Vidi se, kako poneko proljeće sa zapaljenim snopom slame kroz selo, da nebi ništa ostalo ne zapaljeno. Oblakovi se dima dižu u nebo. Krvav je i nejasan refleks požara prionuo za nebo pretekavši oblakove dima, što se dižu iz ljudskih i hajvanskih domova predanih u obijesne pande halapljivog plamena. — I drugo selo planu; pa treće i tako redom duž granice. Zažarilo se nebo sa te strane kao obrazi zdrave i jedre djevojke, kad si je nećim zastidio i u njegovu su žaru iščezle zvijezde - onoga dijela njegova, kao tek zamjetljiva rumen djevojačkih jagodica, prelita i

oblita naglom bujicom krvi, koja je od stida šiknula uz obrase. Pogledaš li u nebo, čini ti se, da i ostale zvijezde zvjeraju nekako preplašeno na onu stranu, gdje se u plamenom ruju potopiše njihove sestrice. A ljudi? Skamenili se pleplašeni, preneraženi, zabezeknuti. Oni čiji domovi gore, zure muče onamo, kao da bi htjeli utrnuti svojim pogledom plamen, koji pretvara u pepeo znoj i krvavu muku njihovu i njihovih očeva. Tuga se svijaja oko srca svakome, ko gleda taj veličanstveni i grozni prizor. To su prvi pohodi Rata i mi sa zebnjom naslućujemo puteve njegove u prvom strahu od njegova nevigjena nastupa. Ti nas se pohodi neposredno tiču, pa smo tako potreseni. Planuli su napušteni domovi ljudski. Ljudi su pobjegli od ljudi. Čovjek je uzeo pušku, da ubija čovjeka. Puni je, puca i oduzima život bratu—čovjeku, ali — dušmaninu njegova krova i zemlje njegove. Vojske su se digle na obranu od tuđe najezde. I mi u maloj varošici gledamo i slušamo nekud preplašeni prvi sukob naše vojske, očeva, braće i sinova naših, sa dušmaninom. O, kako je strašan taj sukob iz daleka, kako je strašno „sejriti“ iz prikrajka, kako je teško i mučno slušati priču o njemu, pa, zamislite, kako je biti u vatri njegovoj, gdje prskaju mozgovi, padaju i izdišu drugovi vaši, branitelji vaši, ubijajući na drugoj strani ljude, dušmane vaše, koje će oplakivati njihove majke, sestre i ljubovce njihove. Pa, šta su oni, koji su kadri izdržati sve to, koji preture sve to sudjelujući u tome, a poštedi ih zrno bratačovjeka, koji se digao na njih? ————— Divovi, lavovi, heroji i t. d., vi ćete reći, a ja bi samo dodao: ljudi i ništa više nego ljudi, pa bi dopustio i ljudi — heroji, junaci, jer u našoj plemenitoj rasi ima i kukavica, strašivica i t. d., koji nijesu dorasli, i nijesu sposobni, da se bore, pa ni — s neprijateljem. Neprijatelj! Da tebi neprijatelj, ti meni. Zašto je čovjek neprijatelj, čovjeku? Hoće li ikada nestati razloga radi kojih se zameću ovako krvavi ratovi? Kada će to biti? I koje će pobude, ako bi to bilo, upravljati djelima ljudskim, da ne mogne izazvati jedan drugoga na neprijateljstva, da budu vječiti prijatelji ili da barem jedan drugoga ostavi na miru do vječnosti? O, kako bi to bilo lijepo! Ali mi, mi smo ljudi i to prosto za to ne može biti!

Nego, ostavimo to! U nas i dalje puca. Puca iz topa i puca iz puške. Ljudi potpaljuju domove ljudske i razvaljuju sve, što su drugi u miru pravili i pripremali za sreću svoju i dobro svojih bližnjih. I tako je to trajalo gotovo do zore, kada je paljba topovska i puščana počela jenjavati, a plamenovi dogarati. U zoru si čuo još samo rijetku puščanu pucnjavu, s onu strane granice, iz kojih se dizao dim bježeći naglo nebu pod oblake. Gdje su jučer stajala izumrla sela, danas si mogao vidjeti gomile pocrnjela kamena, kupove luga i gomile ugljena od izgorelih greda i tavanica. Kad bi prišao bliže, osjetio bi smrad

izgorelog sukništa, zakusnuo bi te vonj, u plamenu upropašćenog mrza i izgorelih kokoši, koje nijesu umjele uteći. Krvav i tužan je pogled na ta zgarišta. Nedavno se iz njih smijao veseo, objijestan, raskalašan pun snage i zdravlja život, a danas ih je zagrlila smrt, zadahnuvši ih sinoć plamenim daham iz svojih suhonjavih i žučkastih usta, što siju grobove i razbacuju „kosti“ stvari i životinja. Koža se ježi u čovjeka, kad gleda ovakav triumph Smrti, kad gleda pustoš, gdje je prije cvjetao život bilja i životinja. Sapa ti zastaje, kad gledaš rasap i propast neki dan bujnog i zdravog života. Gledajući to, počimlješ prezirati ubojicu Smrt i postaješ spreman, da se sanjom uhvatiš u koštac, ma da čisto znaš, da je tvoja snaga, snaga jedne slamčice za nju. Ti postaješ divlji, svirep, lud i spreman gijilignuti se na nepobjedivog ubojicu svega, što postoji. Taj grozni, neobazrivi, krvavi, krvožedni i krvoločni ubojica, kako je silan i neobuzdan u crnom velu jedne obične i suhonjave žene. Ta mršava žena — pobjedilac jakog, znažnog i izglednog Života. Ne, vidite li u tom ironije, ufinjene ironije? Gijilignuti se na tu mržavu babu, nije li isto nama, što je bilo mitološkom Toru pokušati, da ispije rog što mu je predan u jetrnskoj zemlji, predstavljao je mora Svijeta? Nije li to nemoguće? — Pa ipak Tor je pokušao, da ispije mora zemaljska i mi smo spremi sumanutu rasapom stvari i života gijilignuti se bez uhvaćenog nišana na mršavu Smrt. — Ali, dojam prvog pogleda prošao je; mi smo se ohladili i uvi-gjamo veliku zabludu svoju.

Smrt. Sinoć je harala granicom, a danas se može po volji — došetati do nas, pa što da ju izazivamo, kad je naša neizbježna sudbina pasti danas ili sutra u nezasitno ždrijelo njezino? Ali, zašto i da je se bojimo? Mi ćemo postojano čekati na svojim mjestima dolazak njezin.

Sunce se rodilo i dan je počeo odmicati., Čuje se neko zvrndanje, cestom od granice. Približuje se. Vidiš oblakove prašine. Već razabireš i topot konjski. Čuješ, kako bić fijuče. Eto ti i kola. Na njima su ranjenici. U jednog povezana glava, u drugog ruka, u trećeg noga i t. d. Jedan ječi, drugi stisnuo zube, pa trpi, treći jauče od boli, jer ga kola silno tresaju. Taj je opasno ranjen. Tane mu je prosvrdlalo kroz prsa. Polaze pored nas. Vidiš, da se kolari trse, da lakše voze, kako ne bi stresali ranjenika. To su junaci sinoćne borbe. Prvi naše ranjenici. Junaci, koji su prsima svojim zastavljali i zaustavili bujicu neprijatelja. Živjeli junaci!

Kola lagano odmiču ispred nas. Više ih ne vidimo. Cestom poviti oblak prašine udaljeni topot konjski i drmusanje kola sjeća te, da su oni odmakli. — Ti zamišljeno gledaš, kako se sve dalje i dalje odmiče cestom oblak prašine. Pa i njega nestaje. Ne vidi se. Izčezao je u dalekom skretu ceste. Prošli su klonuli svjedoci sinošnje borbe. Pogled na zga-

rišta i rijetku maglu, miris baruta i neobična vreva oko tebe nekako te se teže doimlje, nego prije prolaza one tužne povorke.

Odgoj i nastava.

Hazim Muftić:

0 našim uzgojnim prilikama.

(Svršetak).

Kad govorimo o organizaciji, mnogi nam sa strane dovikujuju, da mi i nemamo nikakve organizacije. A to je najbolja karakteristika velikog mrtvila te naše, organizacije.

Ali mi je imamo, ona postoji.

Mi živimo u jednom vilajetu, koji je sastavljen od puno „džemata“. Svaki džemat imade svoj dže-matski medžlis sa džematbašom na čelu. Više džemata sačinjavaju jedno kotarsko mjesto nad kojim bdije kotarsko vakufsko povjerenstvo sa bukadar imama, muderisa, muallima i drugih hodža. Sva su kotarska vakufska povjerenstva potvrđena vakufskoj zemaljskoj upravi i povezana preko muftija za rija-set-ilmijju, a na čelu ove je najveći narodni vjerski stariješina Reis-el-ulema sa čitavom vojskom pomoćnika i savjetnika. Sva ta tijela imadu svoje dužnosti i kad bi svak vršio iskreno i marljivo sve svoje dužnosti, nama se ne bi moglo dobaciti da nemamo nikakve organizacije.

Mi ne možemo zanjekati da naša vjerska tijela ne vrše svojih svagdanjih redovitih poslova, ali nam se čini da imade još puno poslova, koji nijesu svakdanji, ali se izmeđju redaka raznih statuta i zakonika može razumjeti, da su te poslove dužni vršiti naši vjerski izabranici i prvaci. Tih poslova imade vrlo mnogo, pa ih nije moguće nabrojiti, nego ćemo ih u glavnom uočiti jednom prisposobom.

Imade po šeriatu sugjenje: kadaen idijaneten. Suprug tuži ženu kadiji radi toga, što ova neće da radi kućnih poslova (neće da kuha, pere, šije, krpi i t. d.) Kadija mu izdaje kadaen odluku, da se tužbeni zahtjev odbija, jer se žena ne može na taj rad sudbeno prisiliti.

Ali neko supruga uputi muftiji. Kad tamo, a u muftije silesija uputa, naloga i prijetnji ženi, koja neće da se brine sa suprugovom kućom, i suprug dobiva od muftije fetvu u kojoj stoji, da je žena dianeten dužna brinuti se za čovjekovu kuću, te sve što može, da mora raditi u zajednici sa suprugom tako, da kuća treba da bude vazda čista, oprana i u napretku. Isto kao što golubica zajedno sa golubom gniježdo pravi i mladima na izmjenu hranu donosi.

Što je ograničeno kod sudskih, ono imade izlaza kod političkih vlasti.

Isto tako, kad bi mi pitali naše vjerske prvake, da li oni udovoljavaju svojim dužnostima, i da li oni Islam, — čiji su oni čuvari i raznosioci, = u narodu potpuno i razumno prikazuju, oni bi odgovorili sa „da“ jer su Kur'an i nekoliko ilmihala turnuli u ruke muallimima u mektebima. A kad bi otišli muftiji, pa ga pitali, da li je Islam naučen ako se znade samo arapski čitati i arapske riječi izgovarati bez razumijevanja, onda držimo da bi se u fetvi našlo vrlo prostrano polje za rad naših vjerskih službenika!

Znamo i uvjereni smo da je Kur'an islamski zakonik, — pravila Islamske zajednice, — i da je kao zakonik došao svima ljudima bez razlike rase, klase i narodnosti.

Znamo i to, da svaki član nekoga društva mora da se vlada po društvenim pravilima, a po tome mora poznavati ta pravila.

Osim Kur'ana mi imademo popisane sve Ha-disi-šerife, kojih se moramo u svemu držati kao i Kur'ana.

Kur'an i Hadisi-šerif su za naše društvo u Bosni nepristupačni, jer se još nijesu protumačili na našem jeziku, a niti se je naše školovanje do danas udesilo, da svaki musliman i muslimanka imade prilike naučiti arapski jezik.

Pa mi po tome ništa i ne znamo, kad ne razumijemo svoga zakonika, pravila svoga društva Kur'ana i Hadisi-šerifa.

I ne znamo, baš ništa!

I onako smo se počeli izobličivati u svemu i neprestano se od Islama odalečavati, pa ako budemo još vjersko neznanje i dalje ovako gojili i podržavali, onda se za kratko vrijeme nećemo imati po čemu raspoznavati da smo muslimani. (Nekakav je seljak na pitanje: po čemu se poznaje da je musliman, odgovorio: „po tome, što mu je gunj opšiven zelenim gajtanom“! = Ali i gajtana nestaje!)

Da su prijašnje naše vjerske vogje barem jedan najkraći tefsir i jednu sahih zbirku Hadisi-šerifa po svojoj dužnosti na naš jezik preveli, mi bi danas puno bolje stajali i nebi sada sve dalje u džehaletu gazili.

Pa što nijesu izvršili prijašnji, s tim nije dužnost spala sa sadašnjih vjerskih prvaka; za to od njih to s potpunim pravom očekujemo i nadamo se da će s tim oživiti sojetlost Islamske znanosti, okrijepiti narod, a i svoje mlagje sadašnje i buduće naraštaje pobuditi na življi rad u narodu.

Kur'an sam kaže za se, da je ljekovit, pa rastumačite ga njegovim privrženicima, pospite glave vjernih za tim ljekovitim praškom, — o vi doktori čuvari tih živih Allahovih riječi, — jer se vaš narod koprcu u velikoi džehaletskoj ognjuštini!

Ako to nije moguće jednom čovjeku, jest dvojici, trojici, desetorici, pa pri potrebi, uzmite ih i sto-

tinu, platićemo ih dobro, nećemo žaliti zlata, srebra i dragog kamenja.

Treba na tome raditi i to ozbiljno, zrelo i marljivo, pa kad za to bude trebalo i deset godina vremena, opet će se svrha postići. Samo nijesmo za daljnjeg odgaganja.

A davno su rekli, da nije nikad kasno početi.

(Kako bi umjesno i munasib bilo, kad bi buduća „Matica Islamska“ započela sa prevodom kojeg tefsira i jedne zbirke sahih Hadisi-šerifa!)

Mi ne mislimo ovim, da nam treba Kur'ani azimušan prevesti, pa da se sa prevodom kao takovim služimo u ibadetima, jok, to nije ni moguće, — on je inzal učinjen arebijom — leallekum takilun, — nego trebamo, prijeka nam je nužda znati njegov sadržaj, njegovu uzvišenu nauku, jer na to imademo pravo kao Muslimani, a dužnost udovoljenja toga prava svakako držimo da spada na one, kojima je narod povjerio svoje vodstvo u vjerskim stvarima.

Prevodom jednog Tefsira kur'anskog i jedne zbirke Hadisi-šerifa razlilo bi se jedno more znanja megju nas, pa bi imali prilike mnogo koješta doznati, što do danas poznaje samo jedan uzak krug poznavao arapskog jezika. Prama tome bi mi imali prilike u mnogo koječemu popraviti se i unaprijediti se. Odbacili bi mnoge neislamske adete, koji su se megju nas uvukli iz nepoznavanja vjere, a koji nas neislamski adeti u očima drugih prikazuju u nelijskoj slici.

Mi bi postali mnogo napredniji i prosvjećeniji.

Otvoren put u poznavanje Kur'ana i Hadisi-šerifa bi nas megjusobno počeo zbližavati, pošto bi svi staleži bez razlike spola i dobe bili upućeni na čitanje velike, zajedničke, vječne i najkorisnije knjige.

I onako mi živimo u vremenu, u kojem knjiga i štampa dobivaju veliku moć u učenom svijetu, pa pošto se čita sve, do čega se samo može dokopati, to je razumljivo, da će dobro štivo svijet okrećati na dobro, dočim oni, koji su prinuždeni čitati neozbiljne, a više puta neislamske stvari, troše vrijeme u ludo, štetu nanose svomo dinu (skoro je neko pisao u nekoj izjavi za neku ideju, da ista treba da postane za Muslimane „evangjeljem“ — ne veli barem virdom, ciljem ili kakvim drugim lajičkim nazivom, a na to se je privikao mnogim čitanjem svega, samo ne onoga, što treba Muslimanima!), — pa može lahko doći vrijeme, da neki ljubitelji čitanja moradnu lanet činiti svoj sadat i kjubera'! —

Kur'ani-azimušan je svojim sadržajem huden lilmuttekin, — a mi toga sadržaja neznamo, pa smo u mnogočem okrenuli stranputicom.

On nam na mnogo mjesta napominje tebsir i tefe'ul, a nas, neznalice, ispunio taksir i tetajjur.

Vrlo strogo nalaže, da se treba držati zadatih riječi, a megju nama hijanetluk vlada.

Sam očituje, da nije nazil „li teška“, a mi pro padamo, jer nas pritiskuje džehaletska haljina teška.

Islamski svijet živi kao u nekom istražnom zatoru, ni kriv ni dužan u mraku, radi zlobnih denuncija, a sudije mu se zabavile zijafetom pa nit imadu vremena osude izreći niti okrivljene proglasiti nevinim, pa ih pustiti. Narod hoće znanja i treba ga. Starci propaču, kad im neku plemenitu misao kur'anskim ili hadiskim riječima potkrijepiš. Mnogo čestite naše inteligencije ima pa se snebiva i čudi, kada kojom zgodnom prilikom dozna, da to ili to korisno, napredno i savremeno govori Kur'an ili Hadisi-šerif, a o čemu je on bio stekao uvjerenje, da je tako nešto moglo niknuti samo u glavi kakvog evropskog doktora i filozofa.

Radi današnjeg stanja narod plače, inteligencija se otugjuje, a ulema, koja ne vrši dužnosti belagul mubina podkopava neprestano ugled Islama i njegove kulture.

Za sve na svijetu, za sve čovječije prilike u životu uvedeni su pisani napatci, da se zna kako će se čovjek ravnati u putovanju kroz svoj život. Dogješ u kakav ured ili u željezničku stanicu, pa ti nad svakim vratima stoji napisano kakav posao možeš tu obaviti. Voziš se željeznicom, a ono na mnogo mjesta stoji tabla sa natpisom: „pozor na vlak!“ — pa to i na onim travom obraslim puteljcima, kuda će čovječija noga samo jednom u godini dana nagaziti. Pod prozorom na čerćivima pričvršćene su limene pločice sa napatkom „opasno se je nagnuti!“ Stupiš u kakvo društvo, a ono odmah upada u oči uokviren pravilnik i kućni red, U čaršiji, na sajmu u trgovinama pa i u džepovima trgaju razumni ljudi čitave rukoveii pisanih napatka pa ko ih više čita, u životu bolje prolazi i manje strada.

Tako se danas napredni ljudi snalaze, te se opskrbuju sa onim, čime je nas naš milostvi Stvoritelj obbi u davnim vremenima, prije više stoljeća, poslao nam svoju knjigu u kojoj nas je uputio u sve grane čoviječijeg života i tu svoju knjigu nazvao Kuranom — čitanjem. Još je kazao, da tu knjigu treba vazda čitati, po ko je bude više čitao, taj će biti sretniji i dobiće veću nagradu.

Ko bude više čitao! Imali veće blagodati: čitajući se učiš, usavršuješ, te sebi koristiš, pa opet i za to nagrada slijedi!

Imade mnogo kuranskog dobra, koje u islamski narod dospije preko nemuslimana, (— kao što mnogo nemuslimanskih adeta imade megju muslimanima i obratno! —) ali neupućen svijet, misleći da je to dobro tugje, baš za to što otud dolazi, neprima ga pa se za to rezili. A kad bi naš dragi Kitab — kojeg je naš Gospodar nama i radi nas, radi našeg napredka i sreće poslao bio pristupačan onako kako nam je namijevjen i kako treba!

— „Pa mi smo to već učinili,“ — ako bi naši

odgovorni alimi rekli — „uveli smo u mektebe Ilmi-hale tuhfetul — ihvane, šuruti — salate, tedžvide i još druge knjige koje smo na temeljima nekih kuranskih odlomaka istavili“.

Mi ćemo svi odgovoriti, da za to znamo i da baš radi toga plaćemo, što smo se uvjerali, da je sve ono što se u našim mektebima medresama i školama uči nedostavno i manjkavo sve dotle, dok se ne udesi da svaki sljedbenik Islama imadne prilike značenje cijeloga Kurana primiti na znanje.

Držimo da smo dosta rekli o mrtvilu naše organizacije, kad smo istakli najveću i najsudbonosniju njezinu mahanu.

Druga je naša mahama, koja nam se je kao krpelj u kožu upila, tako rekuć srasla se je sa nama, pa je megju nama dobila kao neko gragjansko pravo, te postala, kao da i nije više mahana, a to je: mi skoro ni u čem ne pazimo na vanjski izgled u pogledu naših vjerskih ustanova džamija, mekteba, medresa, pa i u pogledu našeg životarenja sa drugima. A vanjska forma pri povagjanju nekog nauma imade svoju važnost isto tako, kao što smo to kazali, za iskrenost.

Naše mektebske zgrade u najviše mjesta su najmanje i najslabije zgrade.

Tako su i medrese, a džamije, koje nijesu tvrdo sagrajene, pa su se kroz dugo vrijeme oharabile, moraju po više gvдина čekati onako narušene na popravak.

Naša djeca najviše psuju; naš svijet obično biva zatvoran i globljen za nečistoću oko kuće, po dvorištu i sokaku; naši se prvaci svagjaju i prave megjusobne oprečne tarafe.

U mnogo čemu smo već postali uzori neurednosti, pa kad se hoće za kakvu nelijepu stva reći da je iste mnogo, kaže se, da je kao u muslimana!

Šta više, mnogi muslimani, koji su se u dunjalučkim stvarima radi povoljnih prilika donekle unaprijedili, izgleda kao da se ponose, kada imadu prilike izreći navedenu porugljivu frazu. (To onda bude stroka sramota!)

Osim toga mlagji se naraštaj nadmeće, ko će veću mržnju i prezir istaknuti na prama svemu što je staro. Pa to nekako ide onako gjuture, ne razabire se kukolj od žita. A i stariji ne nastoje, da se mladima dobrim i merhametli prikažu, da ih osvajaju i predobivaju, pa da na iste prikaleme sve ono, što su oni svojim zrelim razmišljanjem uvidili, da je dobro i korisno.

Takim postupkom se vodi naše društvo gotovoj propasti. Izumiranjem starih, ostaće u mladim vrlo slabi primjeri budućim naraštajima.

Kad u jednom mjestu nastane potreba, da se mektebska zgrada, džamija ili medresa mora popraviti, zašto da se po više mjeseci čeka na mršavu potporu vakufske uprave — koja će dugim čekanjem

postati još mršavija, jer se zgrada još više porušila; — zašto se ne bi stanovnici toga mjesta iz vlastite pobude digli, pa štetu megjusobnim sakupljanjem nadoknadili. Na ovake zgrade, u kojima se ibadet čini i dini mubin naučava, ne treba žaliti potrošiti. A treba ih graditi velike, lijepo i ugledne, obskrbiti ih obilno sa nužnim namještajem tako, neka svojim vanjskim izgledom zasvjedočavaju, da su one djela pravih, ponosnih i gajretli Muslimana!

Dovedi dijete prvi put u razvaljen i neokrećen mekteb, pa ćeš ga kasnije morati siliti na daljnje pohagjanje istoga, a u lijepu zgradu i samo leti.

Tako je isto i sa džamijama, i sa ponašanjem mektebskih i džamijskih službenika.

Korisno je za din i darovatelja i darovanoga, ako neko nagradi dijete, koje pohagja džamiju i mekteb.

Zašto mali Hasan voli onako često ići svojoj neni? Jer kod nene dobije kolača i slatkiša.

Mi vidimo kako su školske zgrade lijepo i lijepo čuvane; znamo, da tamo djeca više puta dobiju kojekakvih darova, pa i potrebne obuće i odjeće, pa se opet ljutimo, što nam djeca bježe od našeg neokrećenog, neprostrtog i više puta naherenog mekteba.

Naši su stari za to znali, pa su bili uveli lijep adet darivanja djece u mektebu. Slali su se somuni i halve, a novi naraštaj to znade, pa opet veli starima, da ne valjaju.

Još nešto. Džamije, mektebi i medrese su Allahovi amaneti nama uručeni na ovome svijetu; ove amanete treba uzdržavati i čuvati onako kako zavrijegjuje njihov veliki Gospodar. Valja o njima brigu voditi, da li mu što fali, njima ili njihovim službenicima, pa to nadoknaditi i pomagati im. Neka su; vazda te kuće čiste, pometene, neka im je prostirka otrešena i oprášena, svijećnjaci usvjetljeni, ograde potpune, jer ko se brine za kuću u kojoj se ibadeti i uči, Bog će njegovoj kući biti u pomoći.

Ta briga treba da je ustrajna, od srca i neka naša djeca i naši ukućani to staranje uoče i osjete. Lijepo je kad-kad svoje mlagje naročito poslati, da džamiju ili mekteb pometu, podove im operu i prostirku otresu. Ne treba izgledati, da vakufska uprava na sve dospijeva i plaća iz svojih sredstava.

Dok su naši stari tako radili, dotle je bilo svakog berićeta, te su bili zgodni sa svim i svačim i opet su dospijevali da nam sagrađe bezbroj divnih džamija, medresa i mekteba!

Držimo još da nam je i nadzor od strane naših vjerskih prvaka manjkav.

Kad dobar kućni starješina dogje kući, sva čeljad kao da na novo oživi, sve se obveseli, i ako je što bilo na nemjestu, ispravlja se i ureguje.

Tako biva i u čitavom gradu, kad ga koji narodni odabranik posjeti.

Zijareti narodnih prvaka obavljaju se obično na

svečan način. Ove svečanosti djeluju korisno na uzgoj mase a osobito djece.

To ne stoji mnogo troška, a moralna je korist neprocjenjiva.

Za tim imade u našoj zemlji još dosta kotarskih mjesta, a i ispostava u kojima još od davnina opstojaju medrese.

Ove medrese nije lahko ocijeniti od kolike su koristi one bile, kad ih je narod potpomogao i čuvao, a isto tako mogu i nama puno valjati, ako ih budemo podbočali i uzdizali. Ne treba se povoditi za nekim i nekim kratkovidnjacima, koji nastoje da iz nekih bajagi praktičnih i financijskih razloga da broj medresa u našoj zemlji što više smanje. Lahko je ukidati i obarati, ali treba biti junak, pa nešto korisno uspostaviti. (Oni se ispričavaju s tim, što su mnoge medrese postale bespredmetne, pošto se u posljednje vrijeme slabo a neke nikako ne pohagjaju, pa vele, da se dotično mjesto ne sramoti praznom medresom, ali mi velimo, da baš u tome grmu zec leži, pa se je nužno prije pobrinuti narod oživiti, probuditi ga, osvijesti ga i povrati mu njegov ponos i razbor, pa neka zavoli prosvjetu i nauku, dočim ukidanjem medrese bi odobrili narodno mrtvilo i nehajnost!)

Mi trebamo medresa vazda i svukud da imademo, ahi dakako dužni smo ih uredno držati, nastojati, da se u njih uvedu uz vjerske još i svjetske nauke, za tim neka se marljivo pohagjaju i izdašno obskrbljuju.

Medrese su naši stari podizali i podpomagali, pa su u svoje vrijeme bili sretni i himetom i blagoslovom nauke, koja se je u medresama gojila, bili u svemu hajrniji od nas.

Nije teško raspoznati onoga, koji je pohagjao medresu. Megju stotinama drugih, on se ističe i to svojstvima i ponašanjem, kakvim se samo podičiti može i kojima mnogi zavide. To su redovito hodže u svojoj skromnoj nošnji sa bijelom ahmedijom na glavi, koji su se posvetili kakvoj narodnoj službi pa mirno i u tišini koristeći svojoj zajednici provode dane svoga života. Ili ako su se zatrgovčili ili se primili težačkog posla, oni rade svoje poslove uzorno, časno, bez gramzljivosti i nastoje da svakom prilikom budu svojoj okolini od koristi bilo savjetom bilo, materijalnom potporom.

Taj hodžinski stalež bio je od davnih davnina svugdje pribran i u svemu se drugi u njegov ugledali, slijedili ga i čast mu odavali.

Riječ „Hodža“ je perzijska riječ, znači „učenjak“, pa su po tome u prijašnja vremena učenjaci predvodili narod, a povjest nam svjedoči, da su oni narodi bili sretni, koji su poštivali svoje učenjake.

Za to ćemo i mi lahko odgonetnuti uzrok nezadaka nekog mjesta ili nekog naroda, koji svoje hodže neslušaju i ponizuju ih.

Ali mi imademo dvije vrste učenjaka, reći će ko god, — a to su oni, koji su učeni u vjerskim i oni koji su naobražni u svjetskim naukama, — pa koje da slušamo?

Stvar je jasna! U vjerskim stvarima ćemo pitati prve, a oni koji bolje poznaju svijet, oni će nas upućivati u svjetskim poslovima.

Nu mi ćemo ovom prilikom nuzgred spomenuti jedan Hadisi — šerif, o kojem je potrebno da se i jedni i drugi promisle, a to je, da Allah smatra manjkavim svoga učenjaka, koji se uz dunjalučke — nauke nije usavršio i u ahiretskim.

(Napomenusmo ovo onim prvim za to, jer je njima moguće uvećati vjersku naobrazbu u srednjim i višim školama za učeću omladinu a drugim zbog toga, što bi sami mogli nadoknagjivati svoje vjersko znanje i nakon svršenih srednjih i visokih škola pa i u službi!)

Taj smo naš hodžinski stalež mi navikli vigjati i poznavati, — kako smo već-gore kazali, — u njegovoj skromnoj nošnji sa biljelom ahmedijom na glavi, pa već od djetinstva počnemo sticati uvjerenje, da su osobe, koje nose ahmediju, ljudi od značaja i da su čisti od mnogih poroka kojim se je ljudsko društvo zarazilo. Čuti iskrenu riječ, koristan savjet i i naputak, progovoriti vjerno i iz duše, naučili smo najviše od nosioca tih ahmedija. Pa i oni sami vele da im je s Božijom pomoći taj bijeli znak nebrojeno puta bio uzrokom i zaštitnikom, te nijesu ugazili u nešto, što se pravim ljudima nedolikuje. — Više puta me zvali neki drugovi — kazivao mi je jedan — da idem nekud, gdje bih se sada stidio i teško žalio da sam ga poslušao, — ali sam se ja ustegao, ne radi toga što sam bio svijestan i što nijesam imao nagnuća za kakvam besposlicom, nego sam čuvao čast ahmedije.

Tako sam sretno mladost prebrodio — pa sam kasnije bio zahvalan onima, koji su mi pravovremeno zamotali ahmediju! —

Vanjske formalnosti vrlo mnogo utječu na uzgoj osobito kod djece, pa je nenadoknadviva šteta, što se je u našim reformiranim medresama mimoišlo uvesti ahmedije za mlade učenike.

(Šta bi mogli reći, da oni mali malići o sebi misle, kad vide pitomce drugih medresa u ahmediji, koja je njima uskraćena, premda se i njihov zavod naziva medresom? Obzirom na to, da su sa ostalim, potrebama puno bolje podimrivani držimo, da je u njima već zakuhana neka oholost, pa nije isključena mogućnost, da će te buduće hodže sebi uobražavati, da su oni neka viša, probrana bića, kojima će morati svako obuču okretati i skute nositi.)

Mi od medresa očekujemo da nam podgoje prava hodže čedne, sačuvane i odgojene na stvari hodžinski način, a do nastave i vrijednih nastavnih sila stoji da u tim hodžama obrazuju ljude učene, okret-

ne, vrijedne i svjesne onoga pravila: el ilmu fissuduri la fissutur!

Hadža je ogledalo svoga džemata, jer su oni obično imami, hatibi, mualimi, vaizi vjeroučitelji mu-derisi i tome slično, a svijetu trebaju u svakoj prilici, od poroda pa do ukopa. Pa ako su hodže u jednom mjestu slabo stale, odbačene u kraj i pate se siromaštvom, to je onda slab alamet za dotično mjesto: ili su te hodže nesposobne pa svijet od sebe odbijaju, ili su se džematlije predale zevku i asiluku, pa u gafletu očekuju kakvu nenadnu božiju kaznu.

Za to je opet svaki hodža dužan uložiti sve svoje raspoložive sile, da sebe i svoje mješćane diže kako moralno tako i u materijalnom pogledu. Treba da svakom prilikom mlagjariju napućuje lijepim savjetima na koristan rad, da ih odvraća sa stranputice; nije neumjestno i na čaršiji i sokaku mlagjeg opomenuti, ako ga vidi da nešto čini ili govori što ne valja. Da se sa starijim svijetom vazda druži, da svoje džematlije zijaret čini, pa se snjima o svakim korisnim poslovima razgovora, da ih upućuje i bodri na rad, na uvećavanje imetka halal putom. Ako je čuo da je megju dvojicom nastao kakav nesporazum da pohiti, pa da ih izmiri i složi. Uvidi li, da je nečije dijete doraslo za nauke ili za nastavak iste na višoj školi ili medresi ili kakvom zanatu, neka oko toga sve poduzme, što će i oca i sina osokoliti, da ne bi obihmalili učiniti što je nužno, da se nauka ili zanat nastavi.

Nekome je potrebna neka uputa za neki posao hodža će se pobrinuti da se zgodan način doznade, pa ako sam sobom to ne umije, uputiće se onome za koga je uvjeren, da to poznaje. Za to će sam čitati, a i druge će savjetovati da čitaju kako vjerske knjige, tako druge knjige i novine o gospodarstvu, o zdravlju i čuvanju istoga, za tim zemaljske državne zakone i vladine naredbe; jer narod mnogo trpi i nazaduje radi nepoznavaja državnih zakona (gragjanski, kazneni, gruntovni, trgovački, mjenbeni i svi drugi zakoni mogu se vazda kupiti u kujižarama, a po zakonu se računa da su svakom poznati još od dana proglašenja! A to isto kaže i Šeriat za se, pa kako neće vrijediti isprika neznanja na onome svijetu, tako ne vrijedi ni na ovome!)

Sav rad jednog hodže, koji se sastoji iz naputaka i savjeta, pa izrečeni oni u kahvi u čaršiji na nji-vi ili u kući iste je naravi kao da je to u džamiji na ćursu učinio. Za to svaki hadža treba da bude vrijedan vaiz. Vrijednog vaiza svako sluša, pa ako to hodža ne umije, svijet ode drugim savjetnicima, koji će svijetom okrećati na svoj način!

Za to ćemo očekivati od medresa, da nam one u hodžama usposobe vrijedne vaize, pa će se u medresama uz ostale dersove uvesti predavanje i vježbanje u vazenju, jer je to jedna velika narodna potreba.

Hodže će još kao pravi narodni čobani u svemu sa svojim činom prednjačiti svijetu.

Ne treba da se oslanjaju na samu mršavu plaću, koju dobivaju za svoje zvanje, nego neka rade u dokolici i kakav unosan posao, a od ovih je naj-ljepši težakluk, pa pčelarenje, gojenje živog blaga i tome slično, jer je siromašan hodža zabavljen o sebe i svojoj neimaštini, dočim se obskrbljenog riječi bolje slušaju i primaju.

O trećoj mahani, — o kojoj smo obećali govoriti, — koja štetno djeluje na naš uzgoj, a to je naše naopako okrenuto naobražavanje, progovraćemo inšalah drugom prilikom, jer smo o onim prvim odljili, a ovgje ćemo čitateljima „Biserovim“ samo dvije-tri riječi o toj temi napomenuti, neka se u naprijed može uočiti o čemu se radi.

U nas je strmoglav učenje radi toga, što sadašnji naraštaj nauči i upozna: Sokrata, Cezara, Aristotela, Dioklecijana, Napoleona, Šekspira, Darvina ve ehvatehum, čast im i slava! — a o velikim islamskim karakterima i kapacitetima, kao Hulefai — rašidinima, velikim imamima, Gazaliji, Salahuadinu, Mehmedu, Fatihu i drugim — radijelahu teala anhum ve rehmetullahi alejhim) ako kad mimohod, neobligatno dočuje ili i ne dočuje!

I to daje kukavni izgled našoj vanjštini. Esse-lamu ala menittebeal huda!

Hazim Muftić.

Jugoslaveni i Jugoslaven-ska Država.

Mi smo bili svjedoci jednog velikog rata, koji je istom svršio. Principi su se uhvatili u koštac. Načela, koje je proglasilo XIX. stoljeće, požurivala su svoje potpuno riješenje. Demokratski i nacionalni svijet digao se da stane nogom na vrat njemačkom militarizmu i gadnom silništvu apsolutista. Pravo slabijih, pocijepanih i ugnjetavanih zaplakalo je pred nacionalnom demokracijom velikih i oslobođenih. Svijet jakih i slobodnih ganuo se i na usta demokratskog Amerikanca Wilsona rekao: sloboda i samodređenje svima nacijama!

Ova su se načela susrela i sa dubokim osvje- dočenjem naše nacije. I ona je zavapila u jedan glas: ujedinjenje svih mojih krajeva od Soče do Vardara! Pred ovim poklikom uzmahnu tuđinac — vladalac naš, savi bajrake svoje i turi mač u korice, da ih preda nama, kao trofeje oslobođenja našeg. Na to zaklikta nacija naša od radosti i ushićenja, zaklikta snažno i glasno. Radost je prelila polja i doline naše, radost, kakve ne doživlje ni jedno pokolenje

njeno od pogiblije Svačića na Gvozdu i krvave bitke na ubavom Kosovu — polju,

Vijekovima rastavljeni na više upravnih područja nego li ima provincija, u kojima stanuje naš narod srpskog, hrvatskog i slavenačkog imena, nijesu mogli u masama shvatiti, da smo jedno, da nam je budućnost zajednička, i da nam je samo u takovoj budućnosti spas. Po tim upravnim područjima razvio se patriotizam naš. Za to ima kod nas patriotizma bosanskog, crnogorskog, srpskog, dalmatinskog, hrvatskog i kranjskog. I ti — da to nazovemo — lokalni patriotizmi sukobljavali su se često, prelazili su u antagonizam i u sporove jednih protiv drugih. Taj antagonizam i te sporove podupirale su i više upravne vlasti u vlastitom interesu iz straha da se mi svi ne osjetimo jedno kao što i jesmo. U tu svrhu izrabljivali su i vjersku pocjepkanost našega tro-jednog naroda, našega tolerantnoga naroda, naroda, koji je mogao reći: brat je mio koje viere bio.

Ali međutim upravnim vlastima našim, bila je jedna, koja je uvijek činila časnu iznimku i u koju je makar jedno naše pleme upiralo oči kao u svoj Piemont. Mi svi znamo, koja je to bolest. Ona naime slobodna vlast našega naroda sa demokratskom i zaslužnom za našu slobodu dinasijom na čelu. Ta ista vlast, vlast našeg Piemonta, podupire, kako vidimo, nas, koji smo stenjali pod tuđinskim apsolutizmom, u našem nastojanju, da organiziramo našu zajedničku, veliku i oslobođenu državu.

Gospodo! dozvolićete mi, da se sa nekoliko riječi osvrnem i pretresem pitanje: Tko su i što su Jugoslaveni? Sva plemena, koja stanuju na jugu Evrope, a govore slavensku riječ, zapravo su južni Slaveni, Jugoslaveni. Prema tome to bi bila plemena: bugarsko, srpsko, hrvatsko i slovenačko. Mi pak znamo, da u našu Jugoslaviju ne spadaju Bugari, dakle jedno jugoslavensko pleme, a to je za to, što Bugari govore jednim posebnim slovenskim narječjem t. j. bugarskim jezikom; i što oni po vlastitom raspoloženju ne teže, da uđu u našu Državu. — Ostala tri jugoslavenska plemena kopaju i nogama i rukama da uđu u jednu zajedničku Državu, koja bi se imala zvati Jugoslavijom- Mi mlađa generacija imamo, da stvorimo ovu državu, jer smo mi po našem osvjedočenju za nju i jer mi nijesmo i ne smijemo biti zaraženi plemenskim i vjerskim predrasudama,

Hrvati i Srbi govore jednim te istim jezikom, dok se Slovenci služe jednim posebnim narječjem, ali koje je tako blizu hrvatskom ili srpskom govoru, da se s njim zajedno mora smatrati jednim jezikom. Mi pak znamo, da je vrlo znatno obilježje jedne nacije njezin jezik. Dakle vrlo znatno obilježje naše nacije jest naš jezik srpsko-hrvatsko-slovenski, koji (ja) nazivljam hrvatskim, (ti) srpskim a (on) slovenačkim.

Drugi važan razlog, koji govori, da su ta sva tri jugoslavenska plemena jedna nacija, jest taj, što njih vežu pojedinački interesi i što ih ti interesi nukaju da žele i teže za jednom velikom i slobodnom Državom, koja će štititi te njihove zajedničke interese. To je naš nacionalizam, nacionalizam svih triju naših plemena pred kojim treba da ustukne naš partikularni, provincijalni i plemenski patriotizam. Mi trebamo i hoćemo, da zabacimo tradicije, koje su nas cjejkale u plemena, i da se uzdignemo iznad ljubavi za provinciju, koja nas je vodila, do ljubavi za cio narod naš trojednog imena. To zahtjeva od nas današnje veliko doba, koje nam je donijela sloboda. To zahtjeva sreća naša i buduće naše dobro.

Mi ne smijemo ni pošto misliti i držati, kao da je naša nova država za doro samo jednim nama, sa-mo jednom plemenu našem, nego naprotiv trebamo biti svjesni toga, da je naša slobodna država zajedničko dobro svih triju plemena, kako srpskog tako hrvatskog, a kako hrvatskog tako slovenačkog plemena našeg. Isto tako trebamo znati i to, da našoj državi stoji na srcu dobro pravoslavnih, kao i kato- lika, a katolika, kao i muslimana. Svi smo mi ravnopravni i slobodni građani naše slobodne i mile Domovine.

Snaga naše Države jest u onoj generaciji njenoj, koja bude shvaćala principe, koji su nju pokrenuli. Da smo mi ta generacija, da ju mi trebamo na plećima ponijeti shvatljivo je otuda, što je nama najlakše raskrstiti sa konzervativnim načelima, koja su do sad rukovodila naše društvo, u koliko je ono uopće postojalo. Mi smo dakle pozvani, da u našoj novoj državi stvorimo slobodno, neovisno i jako društvo koje će bititi u stanju, da ravna njom.

U državama, čija je uprava zasnovana na širokoj demokratskoj bazi društvo i javno mnijenje njegovo glavni su faktori uprave. Tako je u velikim republikama svijeta Francuskoj i Americi, tako je u po imenu monarhističkoj Engleskoj tako treba da bude u našoj Jugoslaviji i u čitavom svijetu, koji hoće, da bude neograničeno slobodan.

Ovđe je umjesno pitanje: što sve ima da uđe u Jugoslavensku Državu? — Po principu samoodređenja imali bi ući u našu Državu svi krajevi, u kojima stanuje naš narod u kompaktnim masama. I po tome principu naše bi ujedinjenje trebalo biti potpuno. Ali, kako vidimo iz novina ima jedna velika sila, koju gone egoistički ciljevi, da aspirira na neke naše nacionalne krajeve i koja nastoji da te krajeve zaposjedne svojim vojskama i da na taj način stavi internacionalnu mirovnu konferenciju pred gotov fakat, kako bi od nje izbila što veći kapital; što veći teritorij na naš račun. Ta ista velika sila izrabljuje naš položaj, dok smo još neutralni i dok još nijesmo organizovali svoju Državu, nepredviđajući ili ne hti-

jući predviđati da to njeno nastojanje nosi u sebi klicu budućih ratova sa našom Jugoslavijom.

Da li će uspjeti toj sili, da okrnji naše ujedinjenje, i ako bi joj to uspjelo, u koliko će go okrnjiti, ne može se predvidjeti, pošto za nama stoji sva demokracija svijeta.

Prema našem nastojanju i po principu samoodređenja ušli bi u našu državu ovi krajevi: Crna Gora, Srbija, Bosna, Hercegovina, Banat, Bačka, Baranje, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Istra i sve slovenske zemlje. Te zemlje zauzimale bi jedan prostor od okruglo 250.000 km² a brojila bi od prilike 14.000.000 stanovnika.

Svakako krupna država za balkanske prilike, Država, koja će po svome položaju i po vrijednosti svojih državljana zauzimati časno mjesto u kolu prosvjetljenih naroda.

Žiteljstvo je tih krajeva zdravo, čilo i sposobno za kulturu: Vrijedni da i u miru i u ratu upravljaju svojom sudbinom, i zemlja je njihova puna svakoga blaga, ima krajeva rodničkih bjelom pšenicom, prostranih pašnjaka, bogatih sitnom i krupnom stokom, neprohodnih šuma, bogatih rudnika svake ruke, ama svega, svega što je potrebno jednoj naciji za njezin opstanak. Imamo i razvijenu nekoliko stotina km dugačku morskobalu sa nekoliko dobrih luka. Imamo i nekoliko plovnih rijeka. U nekim je krajevima i željeznička mreža dosta gusto izgrađena. Zemlja naša ima vrlo zgodan položaj za trgovinu. Većinom izvozimo imovine, a uvozimo fabrikate. Fabrika dakle imamo malo. Industrija je istom u zametku, ali nam je zemlja po položaju svome i po prirodnom bogatstvu vrlo podesna za razvoj njezin. Trebaće samo dobre volje od strane Države, pa da nam u zemlji, mjesto žandarskih kasarna, niknu fabrike sa visokim dimnjacima, koje će reći svijetu, da smo mi sposobni za kulturu i da je naše robovanje krivo, što se i sada ne možemo mjeriti sa velikim i kulturnim narodima. — Svi preduvjeti dakle za jednu veliku državu ispunjeni su na našem nacionalnome teritoriju.

Otkad smo postali slobodni najviše je interesovalo sve nas, sav naš narod trojednog imena pitanje kakvu da damo formu Državi našoj: monarhijsku ili republikansku.

I jedna i druga forma nalazila je među nama toplih zagovornika. Republikanci su raznosili: Živimo u vijeku rušenja dinastija, pa zašto da mi stvaramo mladu Državu sa dinastijom na čelu? Kako to, da mi u moru republika, koje nikoše oko nas budemo jedina monarhija. Čemu to, kad je napokon republikanska forma uprave danas modernija? Monarhisti su tvrdili: Zašto, da ne damo jednoj demokratskoj i narodnoj dinastiji našu krunu, pogotovo kad je ta dinastija zaslužna za naše oslobođenje? Zar da zahvalimo toj dinastiji na njenu nastojanju

oko ujedinjenja i oslobođenja našeg na taj način, da joj otmemo, krunu i da ju lišimo prijestolja? Tako su tvrdili i rezonovali i jedni i drugi, dok nije N. V. u Zagrebu priznalo do konstituante, koja se ima sastati šest mjeseci poslije sklopljenog mira, za Jugoslavenskog kralja Petra I. Karađorđevića. Živio naš jugoslavenski kralj Petar I. !

A. Hifzi Bjelevac:

U znaku dosade.

Čitav dan kao da je bio u znaku dosade. Vrijeme se mijenalo, muhe su kao mrtve padale, nijesi ih mogao otjerati. Magao si ih uzeti u ruku; baciti pod noge. Nebo je bilo sad vedro, sad oblačno, priroda kao pod nekim teretom.

Prije podne čuo sam kako se ljudi tuže da nema ovoga ili onoga — da se ne može živiti.

Marijeta (Bog joj prosti!) sjedila je u svojoj birtiji i tužila se plačljivo na glavobolju. A Hamzaga (rahmet mu duši!) sjedio u čošku i šutio. Ja sam razgovarao s dvojicom o slabom izgledu žetve *). Poslije sam se vucao od stola do stola i najposlije otišao kući.

Nekolicinu koje sretah putem, vidio sam i na njima dosadu, brigu . . .

Poslije podne kao da se je ta epidemija širila brže. Zahvatila i mene, pa sam se mučio poslije ručka neznajući kuda bih pošao. Mislio sam nešto pisati pa nisam pisao . . . Za to odoh u bašču, razvalih jedan stari stol, pa napravih drugi. Prenio sam ga i na drugo mjesto, samo eto neka bude drugačije.

Sunce je peklo kroz oblake. Ja se oznojen vratih u sobu. Žena me ponudila kavom i ja sam ispio.

„Danas mi je vrlo dosadno,“ reče ona.

— I meni — odgovorim.

„Čekala sam jednu prijateljicu i nije došla“

— To je vrlo dosadno . . . Eto na što je mene dosada natjerala! U bašći sam prepravio oni stol pod šipkom i prenio ga pod smokvu. A sada idem . . . Idem nekud . . .

Izvučem se lijeno na sokak. Nigdje nikog! Nedjelja po podne ratne godine hiljadu devet-sto petnaeste . . . Malogradska cesta, uski sokaci, malene neuredne kuće raščupana bosonoga djeca . . . negdje na pragu sjedi koja stara baba. Pred hanom jedan kočijaš oprema konje. Malo dalje pred hotelom sjedi sama kelnerica s gazdom za stolom. Pred vojničkom menažom reda stolice jedan vojnik. Nešto dalje teče Bregava. Još je ljeto pa je voda malena. Vidi se, teče — U vodu ugazio suludi Lazo pa traži ugore. Prevrće kamen po

*) 1915

kamen i istražuje im legla. Na ćupriji razgovara predstojnikova sluškinja s jednim financem, a nešto dalje „nufuzova Anica“ s jednim vojnikom ...

Okrenuh poljem, da više ne vidim nikoga jer mi je i to izgledalo bezličnim, dosadnim ...

Koliko sam vidio s polja išlo je cestom „ono nešto“ službenika prema Perinoj gostioni, da malo sjednu. Djeca, žene, kolica i drugo ;.. Ali u svemu; u njihovu hodu, u udaljenosti kojom je išao čovjek od žene, bijaše nešto dosadna ...

Predamnom su išla dvojica seljaka s konjima i nisu razgovarali. Na vratu jednom konju visilo je zvono, ali ga je seljak zatisnuo travom, da ne zvonu. Možda mu bilo dosadno slušati ...

Desno od puta, kojim sam išao, pod rubom glavnog druma bili su čergaši prije nekoliko dana dok se je ovdje kukuruz brao, dok su imali što krasti. A sada ih već ne bijaše. Tek crna zemlja, kao velike mrlje kuda su vatru ložili, odao je znak iza njih ... Daljnji boravak bio je viši bez interesa za njih, pa su otišli ...

Ja sam lijeno koraćao. Ispred mlinice pogledao sam unutra i vidio mlinara, brašnava odijela. Sjedi na jednom kamenu, naslonio se o zid i drijema. Do njega kupe kokoši žito, a on se i ne obazire

Nisam ga smetao. Prošao sam niže mlinice i sjeo na suhu, požućelu travu kraj rijeke. Zapalim od dosade cigaretu, pokušam nešto misliti. Pa kad sam pokušao oživiti u sebi ono što je tvrdo spavalo očujem daleko nejasan glas. Onda jači i jači I malo po malo prelio se je taj glas u pjesmu:

„Evo ti ružu vraćam,
Koji si meni dala,
Na njoj ti mala hvala,
Ljuhav je propala ...“

Pjesmu je pratila muzika. Ja sam se prenuo ... Za vrijeme ove dosade,; sada u ovo doba — i ljubavna pjesma! ...

Pomislio sam na Sidkiju. Jest sigurno on! U njega je uvijek bilo ljubavi, jer nije osjećao rata ... Pa sada, kako su izbili oglasi o ponovnoj viziti njegova godišta, propio se ... Razbija dertove!...

Pjesma je čas utihnula, a onda se čuše harmonike, koje je pratila lagano violina.

Eh eh! ... promislím dižući se lijeno sa ležaja.

Pogjem preko polja Krajšini, gdje sam izdaleka vidio dosta svijeta na sofí u Pere. Idući prema Gorici opazim Jusu na kotaću. Približujući se već sam raspoznavao i pojedina lica. Neopaženo izbijem ispod vinograda pred gostionicu. Zastao sam da jednim pogledom uhvatim čitavo društvo, koje je tu sjedilo.

Da ih sortiram i nešto rekнем? Ne znam. Da progjem samo onako, upitaće tko: pa čemu to onda sve?...

Kako hoćete? Neko će se i ljutiti, a nekom će možda biti i jednako ... Hadžermerešovo se ne bilježi

ni u što a ako što bubne eto izdavača ovih zapisaka pa neka odgovara!

E pa dobro! To su junaci iz drugog dijela poglavlja devetog do šesnaestog „Isćahurenih leptira,“ koji su se u ovoj kasabici okupili za ljetne dosade. Slika: Pred vratima sjedi Bećo, nekadašnji odgovorni urednik jednog političkog propalog lista. Sada je u penziji i bavi se u glavnom prosjaćenjem, a uzgred svira i violinu. Već je i obnevidio hodajući s drugom prosjakom Markom, koji eto sjedi do kahvenog odžaka i priča o svome nekadašnjem imanju.

Na dugačkoj klupi sjedi jedan poštar, do njega jedan vojnik s mojom sluškinjom. Sdruge strane vrata nekoliko manipulanata iz pošte. S njima je Anica, jedna lijepa sluškinja, koju smo mi zvali „nufuzovom“

Na sofí otac Goranflau pije vino i razgledava oko sebe svjetlucajućim očima razgolićan vrat jedne gospolje susjednog društva i rekao bih „mezi“. A tamo na- „kljunu sofe“ Mišo sa svojim haremom. Pod murvom na starom mjestu Halil, Mujo i Stršljen. To je slika!

Ja sam se zaustavio pred Bećom i rekao mu: „Zar neš još jednu?“

A on pogladao u me, onda podigao prazan polić i odgovorio:

„Napuni!“ ...

.... Tanko, cilićući potegao gudalom.

„Ankini veždi gajtani
To moje srce obrani ...“

A nato je harmonika iza kuće rastegnuto odjeknula

Mornar će te Maro,
Mornar će dušo,
Obljubiti Maro
Pa te ostaviti! ...

Znao sam tko je i tamo sjedio! I to je jedna partija iz poglavlja Izćahurenih leptira" na čelu s mladom begovicom, Zorom Vasić, Delfom i učiteljom Sevdom ...

Ispred mene prolazi školski zbor, kojom se pridružilo nekoliko mlagijih djevojčica na ferijama ... Poslije Juso na kotaću prolazi kraj mene, dovikuje: „Sjedi dok se vratim s Antom, pa ćemo na Krpice!...

Dobro!

A kad sam na večer došao u Kasinu i našao Sidkiju, gdje čita ispićah mu: kako sam ga zamijenio, a on ponosno spusti novine na stol i reče:

„Ja sam danas bio u službi naroda sakupljajući dobrovoljne priloge za naše invalide“

— Čestitam! Dok se jedni dosagjuju neznajući što će početi drugi rade ...

Možda je to i meni bila lekcija?!

M. O. Narcis:

Nocturno.

Ugasnuše noći, rosom izvezene,
U blistavom tkivu mjesečeve priče;
Niz ljubavne staze, sumnjom zalivene,
San se sivi, plaćuć, ko lepeza miče.

Iz čaškica zlatnih svjetlucaju vlasi
Dahu poznog bića, što samoćom tapa;
Sjenke žutih ptica prhte po terasi —
Iz oka im modra nostalgija kapa.

Grančice se lome, mjesečine pune,
I s kapljicom kiše živi plamen trune —
Sklapaju se srca večernjih cvatova.

Svud prskaju boje koketno i fino;
Mlaz je jedan sjajni sokove im pino
I planuo žarom sunčanih cjelova...

Savjeti filozofa.

U prijašnja vremena bijaše na Istoku običaj, da vladari, prije nego odluče o kojoj god važnijoj stvari, pozovu poznate učenjake u svojoj državi, te da se s njima o svemu posavjetuju. O njihovu je mišljenju najčešće ovisila i odluka vladareva. Govori se, da su sate i dane trošili putujući i tražeći učenjaka, za kog misle, da bi im mogao dati savjeta u njihovoj stvari.

Znameniti vladar Nošerevani-Adil, o čijoj pravdi cio svijet slovi, sa želju da uredi sbirku takovih mudrih savjeta, koja i mogla za svakoga vrijediti u svim prilikama života. Pozove sve savremene filozofe na sastanak, koji između se izabraše opet dvadeset i trojicu najpriznatijih sa zadaćom, da svaki rekne po jedan mudar savjet. Izabranici sabravši se u „Noširevanovo vijeće" u istinu sastaviše dvadeset i tri savjeta, koje mogu vrijediti čovjeku, pa ma kakvih on god bio nazora o ovom ili onom svijetu. Nošerevani-Adil je zapovjedao, da se spomenute izreke napišu zlatnim slovima, postave u zlatan sanduk i zaključaju zlatnim katancem, te da se pohrane u u državnoj blagajni. Poslije, kad bi god trebao odlučiti o kojem važnijem poslu, pročitao bi spomenute savjete i tek zatim izrekao odluku.

Evo tih savjeta*):

*) Rečenice, koje su u savjetima ponovljene, izostavljene su u prevodu.

Poznajte sami sebe. Nemojte se stidjeti učenja, tražite nauku, pa makar kako daleko bila. Znanje držite najvećim bogatstvom. Pripremajte se za ovaj svijet; nemojte onaj svijet žrtvovati ovome. Što nije govoreno, nemojte govoriti; što nije traženo, nemojte tražiti. Ne gubite vremena sa neznalicama!

Savjete učenjaka ne držite niskim (na njihove savjete polažite važnost i cijenite ih). U poslovima nemojte brzati; ni u kakovom poslu nemojte uzalud vremena propuštati. Svaki posao svršavajte u svoje vrijeme. Za svaki posao pitajte one, koji se u njega razumiju. Čuvajte se svake stvari, koja bi mogla biti uzrok kakovoj nesreći. Gledajte na početak i svršetak svakog posla. Sa pametnim se dogovarajte. Oprobanu nemojte probati. Poštujte, riječi starijih od sebe.

Priviknuti, da se ne ljutite. Stičite glas poštenjem i dobrim djelima. Umjerenost uvijek držite bogatstvom. Znajte, da je život samo jedan dan (kratak je), zato ga treba što bolje u dobre svrhe upotrebiti. Znajte, da je ovaj svijet kao njiva, čiji će se plodovi na onom svijetu požeti. (Ne zaboravi, muslima, da tebi nije dužnost samo džamija, nego znaj da si dužan što više raditi, što sretnijom svoju djecu ostaviti, znaj da si ih dužan školovati, znaj, da Islam prezire neznanje i nerad, znaj, da nemože na hadž stići ni zekjat dijeliti onaj, koji nema novca, a ovo su dvije od najvećih islamskih dužnosti. Op. prev.) Ne veselite se ničijoj nesreći. Razbijeno i proljeveno ne žalite. (jer nema koristi. Op. prev.)

4.

Učite se pameti na tuđoj nesreći. Držite boljim štetu, koja se dogodi u svoje vrijeme, nego korist, koja u nevrjeme dođe. Sa svakim budite prijazni, postupajte plemenito; ne budite nikad tjesnogrudni. Živite u ljubavi, kako sa prijateljem, tako i sa neprijateljem. Nemojte noge preko mjere napolje pružati (nego prema jorganu. Op. prev.).

Svoje poslove mjerite svojim mjerilom. Što niste ostavili, nemojte ni dizati. Nemojte ni od koga milosti iščekivati. Čuvajte jezik i ruke. Od hrđava posla budite daleko; bježite od nevaljana društva,

Nepoštena ni lopova nemojte potpomagati. Bježite od hrđava susjeda. Ne idite na put bez druga. Sa hrđavim drugom ne idite na put. Na tuđem zemljištu ne sadite drveća.

7.

Ne sijte, gdje ne može niknuti. Sa prostacima se nemojte družiti. Nemojte se zadužavati istom obogatjelom čovjeku. Nemojte se od sojsuza ženiti. Nemojte sjediti sa onima, koji ni sebi cijene ne znadu. Nemojte se miješati sa tuđim slugama. Bojte se onoga, ko se Boga ne boji.

S. Firaz:

Inni buistu li-utenimime mekjarim-el-ahlaki.*)

Pojedinom čovjeku, razumom i slobodnom voljom obdarenom biću, u naravi je usađena potreba, da se udružuje sa sebi jednakim u svrhu postignuća životnih svrha. Tako nastaju društva, zajednice ljudi, u kojima se iz odnošaja pojedinca prema pojedincu i prema društvu, u kom se nalazi, ragjaju s jedne strane ovlaštenja, prava, a s druge strane dužnosti. Iz toga proizlazi potreba, da se urede megjusobni vanjski odnošaji u nekom društvu živućih ljudi i to: pojedinca prema pojedincu i ovoga prema zajednici i obratno tj. potreba pravnog poretka (forum uxternum) za ljudsko društvu, bez kojeg je život nemoguć. Iz toga se vidi, da se pravni poredak, pravne nome tiču čovjeka samo kao vanjskog djelovca, a ne osvrću se na njegovu unutrašnjost: na njegovo mišljenje i savjest; pa kad ne bi bilo kakvih norma, koje biše uregijvale unutarnji život čovječiji (forum internum) više puta bi prešao granice ćudorednosti, dobrote, a i pravednosti, pa ne bi svima ljudima bilo dano živjeti kako je čovjeka dostojno. Tu stranu ljudskog života ureguje moralna i etična pravila, koja su vezana s pravnim normama time, što imadu istu svrhu (usavršivanje i napredak ljudi), ma da idu raznim putevima, pa se za to podupiru; etika uči, da se moralan život mora pokoravati pravnim pravilima, da je povreda ovih pravila nemoralna, te podaje tim pravnim propisima znamenito veću moć nad čovječjom ćudi, nego što je imadu sami po sebi, a pravo odregjuje, da nemoralno djelo ništa ne vrijedi i za to uzima u zaštitu i dobre običaje.

Ali čovjek teži i za takovim udruženjem, u kojem može polučiti svoje više, duhovno opredijeljenje. Toj strani ljudskog života udovoljuje vjera.

Ona je neka duhovna zajednica ljudi, koja ne poznaje ni mjesnih ni narodnih ograničenja, dakle zajednica za cijelu zemlju i za sve ljude. Ona je vidljiva posrednica na zemlji izmegju ljudi i Boga, koja vlada vjernicima u tom smjeru, da ih odgoji

*) Ovaj hadisi šerif znači: U istinu sam poslan da usavršim ljudski moral.

za vječni život. Prema tomu svrha joj je odgajanje čovječanstva za postignuće vječnog spasenja a sredstva vjere, kojima postizava religiozni i moralni život, jesu duhovna.

Vjeru, koju Muhamed (a.) objavi, jest najsvršenija vrhunaravna vjera. Ona zadovoljava težnji ljudske duše, koja ide za postignućem vječnog spasenja i u tu svrhu naučava spoznaje o Bogu i traži od vjernika očitovanje tih spoznaja te moralan i krijepostan život.

Akide (dogme), koje govore o spoznaji o Bogu i očitovanje tih spoznaja, sadržaju dinske ustanove; a norme koje uređuju moralan i krijepostan život, sačinjavahu šeriat.

Prema tome su u Islamu sadržane i vjerske dogme i norme forum uxternuma i forum internuma.

Stoga se spravom može reci, da je Islam najsvršenija vjera i najjača organizacija, koja zadovoljava svim socijalnim zahtjevima.

Nafija Sarajlić:

Teme.

XVII.

Kokošija pamet.

Jedna ženska, jedna mala fina kokošica.

Iz starinske familije, kojoj se slava utrnila još prije sto godina, iznikla i izrasla je onako, kao i većina njezinih drugarica srednje ruke — primitivno, sporedno. Tako sporedno, kao što bi bilo, da je i nije na ovom svijetu. Osim ako bi bila mogućna odhraniti koje dijete za bolja vremena, da se nufus ne umanji.

Od djetinstva svoga igrala se po ulicama, trčkarala u čaršiju, na pekaru i na vođu, a onda se učila plesti, šiti i vesti, prati sugje i jelo gotoviti — raditi kućne poslove i žene dočekivati. Kasnije izviriti po malo na prozor i na vrata, zaviriti u mahalalu i na skupove, otići tetki na konak u ašikovanje i probirati sebi momke — drage.

Obično djevojaštvo, donekle, dok se nije dobro zadjevila i dok joj se nijesu momci počeli javljati. A onda kao da je na jedan put neki bijes unišao u nju, počela je sve momke dizati na gubicu, da nijesu dosta moderni, nego nekakva starinskoga kova. Najprije momke, pa onda druge djevojke, pa stare žene i ljude, pa kojekakve strine i tetke — i sve dalje ledom, dok nije dotjerala do svoje vlastite kuće — do svoje nane i majke.

Svak joj je bio previše starinski i prost, a ona sama postavila se na neku umišljenu visinu i šibala: to ne valja, to se mora prekrojiti! Dopadala se sama

sebi i počela i radila onako, kako se samo njoj dopadalo. Možda nije bila sama takva, ali je bila svagdje prva.

Tako nije niko mogao prije od nje kazati: kako žudi neka cura za momkom, što ona ne bi, — kako žive neki mladenci i da ona ne bi mogla tako, — kako bi trebalo da se drukčije jedna ženska pokriva, a druga opet da nosi drukčije odijelo, da se stare žene prekalufe, a mlagje do bolova utegnu, kako bi trebalo da se šeta i voza, kako da se muškinje drži pod papučom i za nos vuče, kako da se ženskinje što više i što češće gizda i izlazi na sastanke i t. d. — svagdje je letjela pred rudu.

Svijetu dojadilo, pa je prozvaše „klepetalom" i ona se počeo povlačiti u se, kao da je mudrala. Ali zvono joj ostade na vratu, samo s malom promjenom: omalovažavalo se sada i njezino mirovanje. Susretala se s posmjehom.

A ona da pokaže, kako se sabrala i prošla besposlice, sve je više šutjela i pečila se. I odrasla tako i haman ostarila. A s njom je ostarilo i njezino na izvat shvaćanje, da je uporno zagovarala ono, što u zbilji niko ne voli, a protivila se onome, što je prirodno da spada čovjeku.

Tako bi na primjer prikrivala sve zgrade svoga života, da joj ko ne prozre u kretnje i ne pokuša je svjetovati, što je ona smatrala suvišnim, jer je ostalo za vazda u njoj uvjerenje, da je ona sama za se najbolja. A na drugoj strani opet bila je ona prvi kritičar i nametala se za savjetnika nekome, ko je i bez nje znao živjeti onako, kako i drugi žive i posluju zajednički, u zgovoru, sa svijetom.

Korila bi momke, koji bi zapjevali u noći kroz mahalalu, da su — oprostite izraz — zjalovi i korila djevojke kad sviraju, da su divanije. Protivila bi se mladoj nevjesti, da ne smije skoro nikad iz kuće zaći, jer da ove trebaju iza udaje znati, kako su samo za kuću svezane, i grdila mlade ljude, ako progju sokakom izmegju ženskinja, da oni ne smiju hodati kud hoće i odmarati se u prirodi gdje hoće, jer oni trebaju znati, da je iza ženidbe s njima sve svršeno, oni bi morali biti živi u grob zakopani. Poricala je starim ženama pravo pričanja iz njihovih mladih dana i stare ljude jednostavno slala za peč — sve to polagahno, s kim god na samu, bockajući-

Kao da ima rane, svježe mladosti bez pjesme i muzike, bez vesela srca, kao da mlada žena sa udajom mora zapečatiti svoju glavu i nikad više šta ne vidjeti i ne znati, kao da će mlad čovjek odadrijeti nekome skute na sokaku, kad progje s punom glavom briga i za jednu ženu na današnjem vaktu, kao da ima pozne, zlatne starosti bez tiha spomena na minule mlade dane...

I tako dalje, svako njezino „jest" ili „nije" bilo je nezgrapno, jer je dolazilo na protivnom mjestu, kao što se vidjelo na nemjestu i njezino rastovaranje u razgovor onda, kad svako odlazi kući ili se za-

nima za prigodne pojave. A tek njezina ukočenost megu sjelkinjama, kad bi samo dosadno šutjela, zgleđala ispod oka kao žmireći nakite i odijela na ženama, rasturila krajeve zara oko sebe, od časa do časa maknula bi ramenima, poizdizala vrat i nakrivljivala glavu, srkutala kahvu i upijalala usnama i zavodila očima— kao kokošica, prava mala, pametna kokošica.

XXII.

Podvornici.

Husejin Husejinović ostao je iza oca na konju: svoja kuća, svoj dućan. Dobro polje, haman svo nje-govo i kmeti u Rakovici Ali kad se kome ne da, podje mu sve natraške, u zevku i pijanstvu u dućanu izbiše dugovi, na selu manjak, s kmetovima rasprave i sve pošlo na tanje. Kod kuće se trošilo ko u koljenovića, a za zakrpe otpadali komad po komad zemljišta, otkupljivali se kmetovi i prodavao ih, da se riješi glavobolje, dok najposlije nije zalizalo svo Dobro polje i sva Rakovica.

Da ne zalize i kuća više glave, počeo se pribirati i raditi u dućanu, ali više nije išlo. Pokleknulu trgovinu nije umio ispraviti, a drugog kakva posla nije se znao s uspjehom prihvatiti i tako je počeo životariti vezući i petljajući, dok nije i dućan izgubio. Prodao ga je i ostao obješenih šaka niza se.

Bez nikakva posla ne može se živjeti. Smislio se je, da mu je bolje biti i kahvedžija, nego li izjesti i kuću. To nije skupo. Nabavio je nešto džezava i čaša i jednog dana na periferiji grada Husejin je bio kahvedžija.

Od našeg svijeta malo ko izlazio njemu u kahvu, svijet je išao u druge poznatije kafane, što su ih drugi prije pojagmili. Nego ako bi ko došao od „Švaba". Govore ono svoje cvanj cvunj, nose ženine kaputiće i dječije kape, zaokruže oko stolova zacakljenih kosa i otjeraju djecu od sebe u njivu, pa daj onda nosi im kahvu, pa lokume, pa šurupe . .

To Husejnu čudnovato — ne navikao na to. Ali kad je osjetio, da oni najviše kod njega dolaze i pazare, snašao se i počeo ih lijepo dočekivati i ispraćati, počeo ih što bolje zadovoljavati, a i upoznavati njihove navike i želje. I nijesu mu više bili zazorni, naročito kad god plaćaju ostave malo kusura na stolu, nego se, počeo i priklanjati uz njih kojom podložnom šalom i prilagodjivati im se. Malo po malo, dok nije postao posve njihov: njegova kafana se posve prekalufila na ala frangu.

Ljudi iz komšiluka, koji su dolazili izjutra i na večer, nijesu to voljeli. I počeo je izostajati. Huso zarazumio i mislio: „makar, mariiaši su". A nije mislio, da će ljeto proći, nego je tek s jeseni na zimu osjetio, kako mu u kahvu više niko ne dolazi, osim po koji konjušar i bostandžija, kad kupus siječe. Ni „Švaba" više nema, kad nema zeleni.

I on nakon nekoliko čekanja zatvorio kahvu. Sišao u grad i tražio kakva drugog posla. Ne naučio se teretu, da šta snagom odadire. Ali opet može nešto, radeći što kod koga, ta tuđi je dosta aga dosta veleposjednika, imaju kirija, imaju sela i silu poslova, pomoći će nešto, radeći. I našao je jednog agu, kojemu je sad nadgledao majstore, sad prodavao žito na pazaru, pričuvao magazuu ili išao na poštu i t. d.

Lijepo mu je bilo, ali se njemu ne dalo ni godinu dana tako ostati. Nešto spomen, da je i on imao dućan i kmetove, nešto agovanje gospodara, koje je teško osjetio na sebi, nešto osiguranje za stare dane, a nešto i sklonost prema „Švabama“ mamilo ga — u podvornike. Kako ono Švabe fino postupaju, od njih se svašta pametno čuje, imao bi uniformu sa sjajnim pucetima, nosao bi nešto spisa tamo-amo, bez tereta, a pod starost penzija . . . Mamililo ga, raspitivao se za mjesto. A kad ga je našao kazao je sav sretan agi da odlazi „u sud“ — „i ja se smirih!“ — Pa hajde sinak, sretno ti bilo — osokolio ga aga.

A on se poizdigao. Kakav ti činovnik, kako li što! Njemu je bilo pred sobom savjetnik, kao da je savjetnik u sobi. Ima hastal, ima uniformu! Zar se tijekom ne razdire mačka svijetu, našem svijetu?! Kako on lijepo dugo sanjari u predsoblju! Samo ga malo pobuni, kad savjetnik zapjevuši: „Huso!“

Ali šta to, pa šta i pokloni tu na vratima, — tako i drugi rade, i najveća gospoda. Za to je on u mahalskoj kahvi Husejnaga. Kad izadje i zasjedne medju esnafa ljude i bolje je priznat, nego kakav činovnik, naročito musliman činovnik. Ovaj ne zna ništa lijepo kazati ljudima zanatčijama, kao Huso, koji znade kolik i savjetnik i najokretniji Švabo.

U njega, kad priča, zadiru esnafi ljudi očima i misle u sebi: kako mu je dobro, — kud bi bolje? Eto tamo je u sudu, može ti svršiti sve što hoćeš, bolje nego kakav činovnik. A niti oni znaju, niti im Huso kaže, kakav je odnošaj izmegju činovnika i podvornika, da su podvornici tu samo orudje od loženja peći, do nošenja novina kući.

I sve se bliže Husi primiču Hasaga i Mehaga. oni koji mrze škole i naše činovnike, slušaju ga mudro i tepaju mu. Radi bi mu bili nešto reći, a ne mogu odmah, ne mogu pred svijetom, nego će gdje-god na samu. Zamoliće ga, da i njihove sinove namjesti gdje-god, neka i oni budu — podvornici.

A Husejnaga to hoće, kad mu se šapne. Razleti se i raspituje treba li gdje podvornik, pošten, radin, okretan i namješćao ih u službu, pomnožavao je četuu — otimao je mlade snage višem pozivu i višem položaju, da budu jedan bespravan element u podredjenom odnošaju — ispod crte. Skupljali su se i veselili se na svoj način, svojim frazama, svojim smijehom, s nešto manje ljudskog, ponosa, jer se

razdrobilo pred omalovažavanjem odozgor. Ogugljalo se, pa i Huso s njima, samo nek ih je više.

Ali se Huso ipak odupro u jednom slučaju. Nije dao svome sestriću, kad je svršio ruždiju, da prekinu nauku. Rekao je:

— Neka uči dalje, neće li bar on biti čovjek, pa makar ga ja uzdržavao. Sve što sada izgubi u plaći, poslije će brzo naknaditi, jer — činovnici skaču, molim te, a šta hoćeš molim te od nas i od naših pedeset forinti do smrti? U činovnika je demetom i drugo su nešto oni, a mi nikad kraj s krajem. Šta hoćeš od nas?! . . .

Pošutuo je, a onda razvukao:

— Da sam Bog do umio ja svoj zanat učuvati; makar da sam i kahvedžija, sladja bi mi bila kora hljeba — pa i svakome nas.

XXIII.

Nekoliko stranica.

— Tebi. —

Čitala sam negdje: „Nijemac se rodi, napiše knjigu i umre!“

Jesam li ovo pravo zapamtila? I šta sam pomislila, da je to simboličko obilježje radina i napredna naroda; svaki pojedinac neka doprinese samo po jednu opeku, vebna zgrada je tu, — po jednu knjigu, hram prosvjete je podignut!

A kod nas? Spoljašnja uglađenost, negdje i fini maniri, ali unutarja — praznina. Magla, smetenost. A smnten i nespretan čovjek što može da počme, što da postigne?! — U čemu se poglavito ta smetenost kod nas očituje?

Pogledajmo našeg školovanog čovjeka! On većinom — bez zamjerke — nema svoga urednog gospodarstva. Nema ga sazdanog od svojih ruku i svojom snagom, osim ako mu od oca ostaje ili po baštini dodje. — Za što je to tako? Jer, pored svoje struke i svoga društva ne upušta se u drugo, pa u praktičnom životu zaostaje i za manjim zanatčijom. Računajući na stalnu plaću, potcjenjuje novac i raspipa ga. I dok po nekad ne može sastaviti kraj s krajem, naravno, da je smeten i tjeskoban i bez nužnog upotpunjavanja i s praktične strane — besplodan.

Neškolovan pako i neznan čovjek ima svu praktičnost duha, vedrinu od prirode, i živi dobro, raširuje se. Ali dok gdje koraci preko praga koje oblasti — on je tuširan. Lutaće iz jednog sprata u drugi, od jednog ureda do drugog, jadiće se podvornicima, jaditi pisarima, a nikad ovarisati na pravo mjesto. I ako napokon izduši gdje treba, plašljivo i bojažljivo, dosta je, da samo malo činovnik drekne na njega, recimo da ponvikne: „Šta hoćeš?“ pa da se on plahne i da poleti na vrata. Ama ne svrši

posla i osta šteta na vratu — ništa — samo daj sretan izlazak. „Sjaši s konja, džaba ti kirija!”

Zašto je to tako? Jer nema srednjih društava, u koja bi do njega došli naši školovani ljudi i shodno mu prikazivali: Kako ima svoje pravice štititi i svoje interese preko oblasti promicati, koliko je dužan činovnik svim strankama ići na ruku, kako su povezani pojedini uredi i oblasti medju sobom i sa kojega stanovišta treba polaziti, pa da se brzo uspije i t. d. U tome ga niko ne upućuje. A ni on se ne trudi, da sam doznadne, jer, šta misli, kod svog rada i prihoda neće ostati gladan. Ali se ipak osjeća nesigurnim; momentana smetenost kvari mu poslove i on je često mučan i nevoljan, nije od koristi ni za se, kamo li za druge.

Žensko, dok je u snazi, dok je živo, trudi se, da samo svojom spoljašnoću predobiva — na dušu zaboravlja i ona, a i oni, koji bi se trebali starati. Većinom analfabete i bez svjetla znanja, naravno da ne umiju na svojim sastancima što drugo ni govoriti, nego jedno o drugom i nemaju o čemu drugome, kad nema sa strane pobude, iz knjige i drugih lijevih zapamćenja. A kad su primitivni razgovori — primitivno je i odgajanje potomaka; kad je prazna duša — neukusan je i ponošaj i majmunisanje u modi; bez poznavanja etičnih principa — granica se prekoračuje. —————

I trza se natrag, da ne posluži nedostojno — i htjelo bi naprijed, makar silom i bezobzirno, da nešto polučii. Ali svrhe — nema, dok se ne bi počelo temeljati ispravljati i pregragijivati.... Pa je i to ženskinje — bez pojma o vanjskom životu sa pučine i razlučeno u svom društvu — jadno i nezadovoljivo sa samim, kamo li da bi bilo uzorno i za druge — zaostaje i iza školovanog i iza običnog našeg čovjeka.

I tako dalje — svi slojevi našega naroda kao da su nećim smlaćeni, kao da su ukalufljeni, povezani. Ako s jedne strane mogu da žive i da se održe odabiranjem sa snagom, na drugoj su strani pješe s daljeg nepoznavanja izvan svoga uskog kruga, bez poznavanja ugodnog nudopunjavanja.

A zar im se vrlo lahko ne bi moglo pomoći, pa da živnu otvorenih očiju i međusobnom odanošću?! Na primjer: da znaniji neznane upućivaju u čitanju i u jeziku, pa onda u zgodnim knjigama, u vjerske i moralne temelje, da im probuguju interes za knjigom i upućuju ih u računu i u zemljopisu, da im predočuju i tumače povjesne slike i uzorke novog gospodarskog orudja — i u svemu drugome, šta kome strukovno od ruke ide, i prema prilikama, od manjeg na više. Metoda zainteresovanja i pobudljive književnosti — za čim bilo.

A tako svako može po nešto; pa da rad poteče, kao u pčelinjaku.

Za one, koji već mogu kod nas uzeti knjigu u šake, treba pisati. Ako ne možemo kao Nijemci, svaki po knjigu, možemo makar po nekoliko stranica, samo — makar ovako od zabave — nekoliko stranica....

Falk:

Pregled turske književnosti.

(Nastavak.)

II. Proza.

1. Filozofija i znanost.

Hadži Kalfa: Ogledalo svijeta.

Munedžimdede: Astronomija i Matematika.

Niazi: Stolovi saznanja i otpadci dobročinstva

Hadži Kalfa (1580—1658.), zapravo Mustafa-bin-Abdullah, -a poznat i pod imenom Ćatib Ćelebi, rodio se u Carigradu, postao činovnik; kancelarije i sudjelovao u armenskim i mezopotanskim ratištima. (1626. i 1629.) Zatim je ušao u finacijske poslove, te je umro u svom rodnom gradu kao prvi sekretar Sultana Muhameda IV. (1648—1687.)

Kalfa je najveći turski naučenik svoga doba, historičar, geograf, bibliograf; njegovo arapsko glavno djelo „Kešf-ul-funun" je jedan bibliografski leksikon, koji nabroja više od 25.000 arapskih, perzijskih i turskih knjiga sa dodatkom kratkih bilješki o piscima tih knjiga. Njegova tri turska djela jesu: „Takvimal - Tavarik", kronološke tablice; "Džihan-Numa" (ogledalo svijeta), jedna geografija, prepuna orijentalnih fabula, „Fezleke", istorija pomorskih ratova Turaka.

Munedžimdede - tu nije ništa poblize poznato.

Niazi, -vidi gore Liriku.

2. Istorija svijeta.

Hadži- Kalfa: Kronološke tablice.

Pomorski ratovi Turaka.

Adeni: Osvojenje Biograda.

Mirovni ugovor sa Perzijom.

Solak-Zade: Istorija osmahl. carstva.

Munedžimdede: Svjetska istorija.

Ferajzi-Zade:

Ali: Osnovna načela istorije.

Nastavak pisanja anala osmanl. carstva i istorijskih pojedinih biografija.

Hadži - Kalfa, vidi gore: Filozofija.

Adeni, : Lirika.

O ostalim istoriografima malo je poznato.

Pisanja anala osmanl. carsvta nastavili su: N a i m a (umro 1715), R a š i d (umro 1730), Č e l e b i - Z a d e, S a b i, I z i, V a s i f, N u r i, A h m e d Z u l f i e f e n d i (Anali od 1826—1832.), Ahmed Midhat efendi (Anali od 1855—1877.)

Nastavljena je takodđer i „Knjiga o anemonama“ Taškopri-Zade, t. j. životni opisi ulema, Vezira i Šeiha, kojih je broj narastao od 665. na 4794. A t a j i (vidi gore: Epika) dodao je sam 1100 života. U š a k i 527; S e i l i i njegov sin, 1980. Zbirka dopire do u god. 1730.

3. Istorija književnosti.

Nastavak pjesničkih biografija i antologija

„Teskeret-uš-Šuara“ (popisi pjesnika) vodi dalje R i a z i (umro 1644., 350 života); R i z a j i (1500. 260 života); I z e t i (umro 1725., 479 života); S a l i m (1686—1728., 410 života) i ostali.

S e i d l s m a i l (umro 1729), govornik u Brusi, od 5 ružinih strukova („Guldestei riazı irzan“) živote 460 slavnih ljudi koji su u Brusi umrli.

Antologije uređuju K a f - Z a d e (1621 524 pjesnika) i D ž e v d e t e f e n d i (umro oko 1830.) 300 pjesnika.

4. Pripovijetke.

Nema ništa osobitog.

5. Dopisivanje.

Haleto: Zbirka pisama.

Nabi: „ „

Kjani: „ „ :

H a l e t i, N a b i, K j a n i (ćani), vidi gore: *Lirika*.

Četvrti odsjek.

Narodna književnost.

13. — 19. vijek.

Pregled.

U Turskoj vrijedi samo onaj čovjek kao obrazovan, ko piše pjesme prema uzoru arapsko-perzijskom i čiji je materinji jezik protkan riječima arapsko-perzijskim tako da jedan priznat pisac mora svakako znati osim svoga još i ova dva jezika.

Zanemaren je, međutim, vrlo melodični čisto turski narodni jezik, osobito u svom glavnom dijalektu „Kaba dili“, a s njom zajedno i narodno pjesništvo i proza koje ipak pravom nacionalnom karakteru odgovara kud i kamo više nego polu tuđinsko umjetničko pisanje. Dok se otmeni Turčin pred perzijancem duboko klanja, dotle u narodu postoji tvrdokorno nesimpatisanje svega što je perzijsko. Zato je karakteristična ona poslovice „Ko, uči perzijski, taj je izgubio vjeru“

Turska narodna književnost koja se nije očuvala pismeno, nego jedino usmenom predajom, ima pjesama u stihovima, anegdota i lakrdija, u prozi šala i bajki.

I. Pjesništvo.

I. Narodna pjesma „Turku“

Odgovara smirenom narodnom karakteru i daleko dopire u prošlost te je teško ustanoviti njezinu starost. Broj dragocjenih zbirki „Anadolskih narodnih pjesama“ skupio je Nijemac Grunfeld.

Pored osobitih pjesama „Turku“ ima još i „Mani“, četverorednih ljubavni stihovi koji nešto odgovaraju njemačkim Alpincima i njihovim „Schuada hupfin“.

U istočno-turskom ili čagatajskom jeziku izišao je od H u v e d a jedan narodni divan.

2. Stihovana anekdota „Destan“.

Pripovijeda u obliku stihovnog letka vesele i čisto drske slučajeve iz običnog dnevnog života.

3. Narodna škola.

Ta spada u vrlo omiljenu igru „Karagoz“ i u narodnu pozorišnu igru (koja je danas duboko pala) koja se prije zvala „Sahuri kolu“, a danas se zove „Orta-ujun“.

„Igra u sjeni“, koja se zapravo zove „Hajali-zil“ ali se prema svom glavnom junaku zove „Karagoz“, — je kineskog porijetla i ima figura koje stoje: pred svima je ludi turski lakrdijaš „Karagoz“ (Crnooki), po starom običaju je to jedan anadolski učitelj ili pjanac imenom „Bekri Mustafa“, a pored njega mirno ukučeni filozof „Hadži-Ejvat“. Glavna komičnost se sastoji u tomu, što oni izmjenjuju šale, nekad i ne pristojne.

Nije mnogo drukčije ni sa narodnim pozorištem, Ovdje je mjesto „Karagoz-a“ „Kavuklu“, a mjesto „Hadži-Ajveta“ „Fitekiar“.

II. Proza.

I. Lakrdija

je kratka narodna priča koja je većinom veselog sadržaja, a u Turskoj često puta i besramnog. Pored bajke ona je omiljeni cvijet pripovjedača od zanata kad oni u krčmama i privatnim stanovima provode vesele Ramazanske noći.

Kao klasičan ovde vrijedi N a s r - e d d i n, koji je živio u 14. vijeku u Akšeheru u Maloj Aziji kao duhovnik i učitelj, gdje još i danas ima njegov spomenik. Pristojnom čitaocu on je pristupačan samo pričama koje je izabrao i izdao Mehmed T e u f i k (1883.)

Druge narodne knjige u prozi i stihu su zbirke pripovjedaka od K j o r o g l u , Š a h I s m a i l , A š i k K e r e m , i A š i k G a r i b .

2. Bajka

je uvijek ljubimče istočnih naroda, te je u Turskoj bila uvriježena kao „Medate“, što bijaše zadruga pripovjedača, koji su uvijek crpili svoje gradivo iz jednostavnih bajki, ali nikad ne postigoše većeg značaja. Tek u današnje doba počinju se štampati bajke. Ovdje opet glavnu ulogu igraju prijevodi. Još i sad su, najomiljenije arapske bajke „Hiljadu i jedna, noć“, "Četrdeset Vezira" (Krk Vezir), zatim perzijska „Kabuz-name" (Papagajeva knjiga) i prestara zbirka „El feredž bad ešide" (Radost u žalosti). Nešto turske su bajke od: B i l l u r H j o š k a , H a z i m K a r d a š , i drugih.

Drugo doba.

Moderna-evropska škola.
od 1859. do danas.

Pregled.

Preokret u turskoj književnosti treba na mladoturski pokret čija je deviza bila obnovljenje Turske poprimanjem evropske kulture na svim područjima.

Prvi korak reforme sastojao se u tom što su mladi Turci potražili akademska obrazovanja na stranim univerzitetima, i našli ga: Pariz postade njihov Eldorado. Sa tuđim idejama oni su se vraćali natrag u otadžbinu, istupali kao reformiste, ali su često puta morali svoje reformisanje ispaštati u progonstvu. Razvi se vječna borba između Mladih i Starih koje još ni danas, usprkos mnogih reformi, nije izvojevana.

U književnosti se dogodi preokret na tri stepena. Prvi stepen: Pobrkani prijevodi stranih, a naročito francuskih književnih djela. Bez reda se pojavije u turskom ruhu dostojanstveni klasici pored sanjalačkih romantičara, neotopljeni realiste, pored simbolista poput vela nježnih: Moliere, La Fontaine, Tenelon, Voltaire, Dumas pere, et fils, Hugo, Sue, Montepin, Bandelaire, Verne i t. d. Prvenstvo je priznato (a i dnnas se priznaje) osjećajnim „Weltschmerzima" koji najbolje odgovaraju urođenoj turskoj tankočutnosti: Chateaubrian, Lamartine, Musset.

Drugi stepen: Oponašanje tuđih sujeta i ujedno oponašanje tuđeg načina prikazivanja. Novi tuđinski predmeti i ideje nisu se dali uokviriti u turske forme; one su zahtijevale opsežniji, prirodaniji izraz. Mladi pisci zabaciše tromi pola arapski polu perzijski književni jezik i njegove zastarjele stihove i počеше pisati i pjevati u ljepšem i udobnijem, čisto turskom saobračajnom jeziku i u slobodnijim evropskim stihovima; čak, oni se približavahu nacionalnoj prozi i poeziji.

Treći stepen: Samostalna obrada domaćeg sadržaja u tri prirodna tuđinska oblika. U književnosti kao i u politici probudi se nacionalni osjećaj, a s ovim zajedno i zavičajne („Milli") vještine. Pojavije se Milli-novine i Milli-časopisi, zatim Milli-romani, — pripovjetke, — pjesme. Riječ otadžbina („Vatan") bijaše za turčina dugo vremena prazan pojam. Ono što je skupljenu Tursku do tada ujedinjavalo, to je bila religioznost Islama, a kao njegova glava i utjelovljenje, to bijaše sultan. Vjerni Turčin je živio, borio se i umirao za svog Sultana. Tek snažnim odcjepljenjem hrišćanskih državica (Grčke i Balkana, 1830—1908.) Osmanlijski dijelovi Turske se još bolje zbližiše pod osjeća-njem nacionalnog jedinstva. Tako nastade Osmanizam koji brzo ustupi mjesta našem Turcizmu. Stari je Turčin stidljivo zatajivao svoje porijeklo iz Rumila ili Anadolije; Mladi Turčin je na to ponosan. Jedna, dobro smišljena, ali nepotpomognutadrama „Otađzbina" od K e m a l a dade g. 1875. izražaja ovim osjećajima i izazva veliko oduševljenje u carigradskoj publici.

Kao otac i putovođ turske Moderne vrijedi s pravom Š i n a s i , čija sveska „Izabranih pjesama" (1859.) označuje književni preokret. Ona je sadržavala samo prevode francuskih pjesnika, ali je iznijela dokaz da se i kod Turaka mogu razviti nove misli, novo osjećanje i pjesništvo. Š i n a s i je bio toliko srećan da imadne i od sebe boljih sljedbenika i da nade visokih zaštitnika svoga nastojanja. Čak i sultan Abdul Hamid II. (1876. — 1909.) pokazao se kao pomagač te dobre stvari, te je nagrađivao ordenima pjesnike M i d h a t a i H a m i d a . I tri znamenite paše: Zija, Sadulah i Ahmed Vefik, (posljedni je prevodio Moliere) otvoreno se izjaviše za Modernu.

Naprijed su bili lirika, drama i roman. Na čelu liričara stoji Ekrem, pored koga s u . H a m i d i N a d ž i . Kao najbolji pisci tragedija vrijede E k r e m , H a m i d i S a m i ; kao dobar pjesnik komedija i kao pripovjedač ističe se M i d h a t ; Drame su se malo odigravale; u Carigradu osnovano „Tursko Pozorište" sukobi se sa predrasudama i propade brzo.

I. Pjesništvo.

I. Lirika.

Zemal: Bol.

Zemlja, Elegije. Narcisi. To su ti.

Hamid

Moje ludosti ili grad. Istorija
jedne
nesrećnice.

Ekrem: Jutarnje pjesme. Šaputanje. Mladost.

Nadži: Plamenovo. Varnice. Zrake. Šum. Klasje.

Nidžar Hanum: Oh! Eho.

Fikret: Razbijena lica.

Namik Kemal: (1837—1888.), nećak državnog kancelara Šemsundin-Beja, rodio se u Gali polju te

je pjevao u svojoj 16. godini. U Carigradu se on sprijatelji sa Sinasiem (1858.) koji tada bijaše započeo borbu protiv staro-turske pjesničke škole i pisao u njegovim mlado-turskim novinama „Tasvir efkjar“. Njegovi neobuzdani članci se tako protivljahu zastarjelom dršavnom poretku, da mu je on prijetio globama i zatvorom; ali to samo pojačavaše njegove slobodoumne namjere. Iz svog zatvora na otoku Cypru on uteče u Pariz gdje je prevodio Bacona, Montesguieu-a i Rousseau-a. Pobjeda Mladoturaka pod Muratom V. (1876.) i Abdul-Hamidom II. (1876. do 1909.) vrati ga u otadžbinu. Pored Mlado-turskog Velikog Vezira Midhat Paše on je igrao veliku političku ulogu te je bio obasipan ordenima. Tek što je mlado-turski ustav svladan (1877.) već je staro-turska stranka opet dobila prvenstvo nad slabim sultanom Abdul-Hamidom II. Veliki Vezir Midhat bi svrgnut i prognan: Kemal uteče u London. U Parizu, Ženevi i Bruselju obrazuje se tajna mlado-turska udruženja; kao članovi tih udruženja su: učenjaci, časnici, činovnici, i trgovci; malo po malo razvija se jako društvo: „Jedinstvo i Napredak“, koje opet dovodi u krepost ustav od 1876., zbacuje kukavičnog Abdul-Hamida i postavlja na prijesto njegovog brata Mehmeda V. (1909.) **K e m a l** nije doživio uspjehe dobre stvari, za koje je neumorno radio do svoje smrti. Umro je u 51. godini na otoku Hiosu.

Kemal je najobljubljeniji i najnarodskiji mlado-turski pjesnik. On je uplivan i mnogostruk u lirici, drami i prozi. Žarki patriotizam i romantičarski „Weltschmerz“ su njegov osnovni ton. Njegov prozni stil je izabran; kao obrazovan Turčin on još ne zbacuje neke arapsko-perzijske riječi staroga doba. — Njegova najljepša lirska zbirka nosi naslov „Avaj!“ (Novela) i uzdiže nemirnu žežnju i bol srca. Za Kemala „pjesnik je bolno dijete prirode, a poezija je bolni krik“.

Njegovih pet tragedija odlikovao se dobrim ocrtavanjem karaktera i prirodnom formom dijaloga, one se raspadaju u dva ljubavna i dva historijska dijela. — 1873. „Zevali čodžuk“ (Siromašno dijete). Sadržaj: 14-godišnjoj Šefiki zabranjuju žarku ljubav sa jednim mladim studentom medicine Ata Bejom, da bi je iz novčanih obzira udali za jednog 38-godišnjeg pašu. Sušica je otrgne od tužne sudbine, a Ata Bej je slijedi u smrt otrovavši se. Glavna ideja: bijeda udaje za novac. God. 1874. „Akif Bej“. Sadržaj: Radosti i boli jednom pomorskog kapetana koji konačno postaje žrtvom svoje nevjerne žene. Ideja: Patriotizam turskog pomorca. — 1874. „Gulunnihal“. Sadržaj: Za vrijeme 16-godišnjeg robovanja očuvala je lijepa Gulinnihal svoju vjarnu ljubav prema svom mužu koji je jednoć umoren uz nju. Da bi spasla svoju omiljenu gospodaricu Ismetu, ona najposlje pristaje na novu zaruku, ali je nagla smrt otrgne od toga. Ideja: Ženska vjernost i ženska os-

veta. — 1875. „Otadžbina“ (Vatan) ili „Silistria“. Sadržaj: Junačka odbrana male turske tvrgjave Silistrije protiv Rusa (1854.) Ideja: žarka ljubav prema otadžbini.*) „Otadžbina je sveta; mi jedemo njezin hljeb i živimo u njezinoj sjeni“. Upletene patriotske pjesme su upravo zadivljavajuće. Ovaj komad, u kome je **K e m a l** otvoreno iznio pogreške starog turskog državnog uređenja, pobudio je veliku senzaciju, ali je bio zabranjen posije drugog prikazivanja, a za to je zapravo doživio više izdanja. — 1880. „Dželal-eddin“, šah od Hvarezena, jedna epizoda iz perzijske historije.

Od Kemal-ovih romana najpoznatiji su: jedan osjećajni i dva historijska. 1874. „Ali Bej“ sa očito realističnom obradom. Oko blijedog sanjalačkog junaka rode se dvije žene: egoistino kurtozanka Mehpeker i plemenita robinja Dilašub; posljednja spašava Ali Beja svojim vlastitim životom; Mehpeker se udavi. — 1887. „Džezmi“, junak i pjesnik. — Zatim „Nevrof-Bej“.

Kemal-ova historijska prazna djela nisu od manje vrijednosti: „Bari kaj-Safer“, 1872. (Muevje slave), te oduševljeni slavopoj osvojenju Carigrada (1453.). — Zatim četiri sveske historijskih skica: „Evraki perišan“ (Razasuti listići) 1784. — Posije toga jedna historija Turaka.

Abdul Hak Hamid je učio francusku školsku naobrazbu. Djelovao je kao lirik i dramatik, te je obasjan ordenima od Sultana Abdul-Hamida II. ali je na jednom začutao te je radio kao diplomata na turskom poslanstvu u Londonu. Šivasi se najprije usudio da zapadnjački misli i osjeća; ali **H a m i d** je otišao korak dalje u toliko što je pisao evropski t. j. naravno i jednostavno.

I ako je njegova lirika malena opsegom, to je ipak ona poznatija nego njegove drame, i ima 6 zbirki: 1873. „Zemlja“. — 1885. „Elegije“ poslje smrti njegove rano umrle supruge. — 1885. „Narcisi“. — 1885. „Banlar odur“ (to su oni) — 1886. „Divaneli klezin jahod belde“ (Moje ludosti ili grad. — 1886. „Historija jedne nesrećnice“, elegije sumiješane sa prozom.

Kao dramatičar napisao je **H a m i d** četiri ljubavne, ili bolje reći tendenciozne tragedije protiv neprirrodnosti u turskim porodičnim odnosima, a zatim poslje jedne historijske tragedije prešao je na podražavanje stihovane klasične francuske tragedije, te je on nju prvi uveo u tursku književnost. — Njegove četiri ljubavne tragedije su ove: 1872. „Ljubavni udesi“, iz azijskoga nomadskog života; to je nešto slabiji prvjenac. Ideja postaje časne strasti. — 1874. „Sab'r ve sebat“ (Strpljivost i istrajnost). Sadržaj:

*) Otadžbina“ je izašla u prijevodu „Musl. Biblioteke“ u Mostaru kao sv. 38. Izvanrednih izdanja, u knjižari Muhamed-Bekir Kalajdžić.) -

Dvoje zaljubljenih nagju se najposlje na grobu onoga, koji ih je htio zastaviti. Ideja: Bijeda prisilnih brakova. — 1874. „Ičli-kiz“ (Mimoza). Sadržaj- Jedna osjećajna, povučena žena ne može da nagje spokojstva u svom sjedinjenju sa draganom i najposlje umire od sušice. Ideja: Za sanjalačke prirode „brak je grob sreće“ — 1875. „Duhteri Hindu“. Sadržaj: Jedna gadno prevarena Indijanka općini svoga zavoditelja, jednog engleskog časnika, tako da ovaj biva spaljen na lomači kao mrtvac, ali je i ona spaljena kao njegova udovica. Ideja: osveta prevarene ljubavi, U divnim i osjećajnim ljubavnim pjesmama ovoga komada prvi put jedan obrazovan Turčin piše prirodnim svježim tonom turske narodne poezije. — H a m i d o v a istorijska tragedija u prozi je „Tarik“ ili osvojenje Španije (1879.)* — Njegove tragedije u stihovima prema francuskom uzoru, su ove: 1889. „ošber“, Kralj Kazimir u vrijeme Aleksandra Velikoga — 1880. „Tezer“, — 1881. „Sardanapal“ — 1881. „Liberte“ — 1881. „Kurtizanka“. 1883. „Garam“ (Strast). —

Mahmud Ekrem upoznaje se u Parizu sa evropskom kulturom te se priključuje mladoturskom pokretu. On piše pjesme sa neobičnim odobravanjem i umukne rano, valjda na višu zapovjed. — E k r e m je najveći liričar moderne Turske; on oplemenjuje jednostavnu narodnu pjesmu i voli evropske balade i romanca. — Od njegovih opšte omiljenih zbirki pjesama, najpoznatije su ove tri: „Nagmei ši'r“ (Jutarnje pjesme), „Zemzeme“ koje žubore poput svje-žeg izvora; odlikuju se nježnom mekoćom osjećaja, harmoničnim jezikom i dobrom tehnikom. 1871. je napisao „Sramežljivu Anđeliju“ koja potsjeća na Saint Prerrevovu „Paula i Vorginiju“; sramešijivosti junakinja žrtvuje ljubav i život. — 1873. „Atala“ ili Divljač Amerike prema Chateaubriand-ovom istoimenom romanu. — 1874. piše „Vezleta“. Muhsin, sin kuće, i Vezleta (Sjedinjenje), plemenita i lijepa robinja, vole se, ali ih zastavljaju te se oni nagju u smrti upravo u času kad je njihova svadba bila u mogućnosti. —

Ahmed Nadži (1848—1893.), rođen je u Carigradu u jednoj gragjanskoj imućnoj porodici. Sa mladenačkim žarom najprije se posvetio Božjoj Nuci i mističnoj poeziji. Slučaj mu donese do ruku francuska književna djela pjesme Victora Hugo-a Sully Prudhomme-a, koje on sa slašću prevodi i koji njegovom duhu daju sasvim novi pravac. On se priključuje Midhatu i zajedno s njim sunovrati se u mlado-turski pokret čiju konačnu pobjedu on ne doživljuje. U svojoj 45-oj godini on umire u svom rodnom mjestu.

Megju svojim suvremenjacima N a d ž i je „požar, svestrani raspaljivač srdaca i duhova“. On ukla-

) Ovo je djelo prevedeno i u „Musl. Biblioteci“ kao sveska 12. Prevod je odličan. (Primjedba Prevodioca).

nja flegmatičnu udobnost kod svojih zemljaka te ih ohrabruju za živahniji rad, za slobodnu samosvijest, za jače oživljavanje u opštoj kulturi. — Nje- gove zbirke pjesama, 1870. „Ateš pare“ (Plamenovi), 1875. „Šerare“ (Varnice), 1886. „Suruzan“ (Zrake) imaju u sebi smjesu starih i novih sujeta i stihova tu je povela gazela valse balade, francuski prijevodi pored perzijskih; samo što on neće da zna za hvaljenje vina. Vrlo omiljene pjesme su ove: Golub. Molitva zarobljenika. Grudanje. Onaj što uzdiše. Maca ili ljubav prema domovini. — Satirički svezak „Demdeme“ (Šum, 1886.), u protivnosti, sa Ekremo-vim „Zemzema“ (Žuborom), prozrokovao je oštar konflikt izmegju pjesnika. — „Sumbule“ (klasje) je i smjesa pjesama i proznih komada koje opisuju dje-tinstvo pjesnikovo do šeste godine. — Od N a d ž i evih proznih djela najznamenitija su ova: „Logati Nadži“ (Rječnik), „Esami“ (imena) ili slika iz života istaknutijih ljudi Islama; zatim jedno „pismovno blago“, koje je izašlo tek godine 1900., poslje njegove smrti. Njegovo dopisivanje sa Midhatom pruža interesantnu sliku mlado-turskog književnog života i rastezanja.

Nidžar-Hanum je kći Osman Paše, jednog Madžara koji je prešao u Islam; ona sretno se uda i svojim sinovima Munibu i Feridunu daje odličan odgoj. U svom životu i pjevanju N i d ž a r je prije svega žena i majka u najplemenitijem smislu riječi. „Moja poezija je moje srce“. Svoje iskreno, lično osjećanje ona zaogrće u plašt sad staro-turske, sad opet moderne forme. Ton joj je ozbiljan; bunar je od nje daleko. Ona je napisala dvije zbirke pjesama: „Efsuz“ (Ah!) 1887, i „Aksisada“ (Odjek) 1898., koji je izmiješan i prozom. — „Ah!“ po dužnosti počinje sa zahvalom Allahu, Pejgamberu, Sultanu, a zatim slijede pjesme o proljeću, mjesecini i sličnom, i to pored polucrni' gajeva, ružinih grmova, vodoskoka dakle sve po starom stilu; ali njezina osjaćanja su topla i nova: „Moj život je tek onda počeo kad tebe vidjeh“. — „Odjek“ ima još osjećajnije i moderno mišljenja i osjećanje i dvostavno izražavanje: Mome sinu. Ranjeniku. Nenrodiva Akacija. S Tobom. Uspomena sa Kotillon. U snijegu. Drugi dio: „Vatrena svjetlost“, daje u prozi kratke slike iz prirode: More. Septembarsko jutro. Bospor. Vijavica; zatim moralne studije: Rod. Razočaranje nad ljudskom nevjerom itd.

Teufik Fikret je najpametniji propagator turske Moderne; njegova „Razbijena lira“ (1894.—1898.) trebala bi da se zove „razbijajuća“ jer ona zabacuje sve prošle mudrosti da bi udarila u svjetsku žicu. Čak se ona diže do najmodernija forme stiha, do Vers libre francuskih simbolista. Pri tome se on ne oslanja na predmete; nikakvih predmeta nema; kod njega je samo samostalno stvaranje. Sa tugjim elementima F i k r e t se slobodno bori kao smjeli i ako ne uvijek pobjednik, utirač puta. Njegovo svojstvo ,

je moralna ozbiljnost i prirodno osjećanje koje je puno dopadanja: Njegove najomiljenije pjesme su ove: Kiša. Jutarnja molitva. La danse serpentine. U vagonu. Biciklette. Posije pola. Chrisantheme. Budda. Veče. Pjesnikova lula. Plavo more. Seosko groblje. Ljubav; Rastanak. Sablja. Obnovljenje braka (rogjenjem prvog djeteta). Pri prolasku četa. Hasan u ratu. — On je u stihovima opisao život turskih i francuskih pjesnika: Musset, Hugo, Coppee, Fuzuli, Ekrem, Hamid i t. d.

Od najmlagijih liričara treba spomenuti: **A b d u l Halim Memduh**: „Tesviri vidžadan“, 18⁴. (Fantastični snovi).

Nabi-Zade: „Moje malo ili nova strast“. 1886'

Husein-Hašim. „Zvijezda“, 1887.

Ševket: „Proljeće moje slasti“, 1890.

Abdul Kerim Hadi: (logičar) „Jauci jedne tuberkulozne“ 1887.

Mehmed Emin: (patriot) • „Turske pjesme“, 1898. To su zvonki stihovi, proizašli iz dubine srca; prije svega konponovana narodna himna: „Glas iz Anadola“. Ja sam Turčin, sve tursko je lijepo, i ljepše nego sve drugo“.

Patriotičke su i „Pobjedne pjesme“ 1897; to je zbirka ratnih i vojničkih pjesama koji upjevavaju grčko-turski rat, koje su, osim *E m i n a* i velikih liričara *K e m a l a*, *H a m i d a*, *E k r e m a* i *N a d ž i a* pisali još 25 pjesnika.

Ovamo spadaju još i turske nacionalne himne ili himne sultanu, koje se pjevaju u javnim prilikama. „Medžidije“ se pjeva Abdul-Modžidu, a „Hamidje“ Abdul-Hamidu II. koje zvuče nekako staro-slovenski, dok „Mohammedje“ Mehmedu V. je poklič mladoturske slobode. Muzika je od *V a d i a S a b a E f.*; Tekst je od *Seika Ebu M a d a r a*. Prva strofa glasi: „Veseli se, draga Turska zemljo; tvoj je narod slobodan, Tvoj gospodar pobjednik, Tvoj polumjesec sjajan. Na uništenoj tiraniji vlada sloboda, pravda i jednakost u harmoničnom miru“. Povratna rima: „Otomani hrabri, viknite glasno: Živio Halif i Padišah Mehmed V.“

2. Epike i 3. Didaktike nema.

4. Drama.

a.) Tragedija.

j Nesreća. Osveta. Kurdistanka. Še-

Midhat: *j* beci. Čerkesko pleme. Gijaveš.

Sami: Poštena riječ. Sidi Jahja. Kave.

{ **Kemal**: Siromašno dijete. Akif Bej. Guhnihal. Otadžbina. Dželal-edin.

Ljubavni udesi. Strpljvost i istrajnost.

Hamid: Mineoza. Hindustanka. Tarik. Ešber. Tezer. Serdanapal. Libertč. Kurtizanka.

Strast,

Ekrem: Plašljiva Anđelija. Atala. Verleta.

Midhat (Midat), vidi niže: Roman.

Šemsaddin Sami: je novi turski filolog i pročišćavalac jezika. Njegov francusko-turski rječnik je od velike vrijednosti. Osim njegovog prevoda „Jadnika“ Hugo-vih, napisao je Sami četiri samostalna rada, jedan roman i tri drame, u kojima se osjeća da je on samo naučnik, ali mu je jezik uzorno čist i jednostavan. — Roman „Telet i Fitnet“ (1872.) je odlučna optužba protiv turskoga braka i daje jako realistične slike iz carigradskog društva. — Ali tri drame se razvijaju na tuđem tlu: 1874. „Poštena riječ“. Radi časne dužnosti mora jedan albanski seljak ubiti svog sina. — 1875. „Sidi Jahja“. Jedan maurski junak iz Granade raskrinka zločinca koji je pod njegovim imenom igrao lažnu ulogu.— 1878. „Kave“, perzijska herojska priča iz Firdusi-eve kraljevske knjige („Šah-name“).

Kemal, Hamid, Ekrem, vidi gore: Lirika.

Treba još spomenuti sljedeće tragedije:

Ebuz-Zija Teufik: „Slučajna smrt“. Vidi niže: Istorija književnosti.

Sezaje: „Lav“, vidi dolje: Roman.

Sazim Paša: „Lejla i Medžunn“, perzijska ljubavna skaska. — „Aleksinac“, osvojenje ovog srpskog grada g. 1876.

Džemil: „Siromašni mladić“, 1875., seoska tragedija.

Mehmed Hilmi: „Dva podčasnika“, 1883., a trebalo bi se zvati: Jamstvo. Na jednom austrijskom ostrvu na Dunavu stoji jedan prijatelj kao taoc za drugoga koji može ne održati riječ tek u teškoj nuždi. Ipak, plemenitošću jednog obrsta njih dvojica ostaju na životu.

Ahmed Hilmi; „Biće ljubavi“, alegorički san koji potsjeća na evropsku simbolističku dramu.

Izet: „Razbojnici“ (Ubice), razbojnička tragedija.

Hilmi-Zade i Ibrahim Refet: „Bitka kod Kaderija“, 1888. Pobjeda koju su Arapi iznijeli nad Persijancima g. 637.; religijozno oduševljena obrada u istorijsko dramskoj formi.

b.) Vesela igra.

Šinasi: Pjesnikova svadba.

Midhat: Gologlavi. Igračica.

Ibrahim Šinasi: (1837.—1871.), rodio se u Carigradu, a studirao u Parizu, gdje se je oduševio za francuski jezik i književnost. Kao sedamnaest-godišnji mladić on pošalje svome zaštitniku u Carigrad jednu čestitku na Ramazan koje je u stvari prva novo-turska pjesma koja kazuje misli i osjeća neizvještačeno (1854.) Prvi novo-turski prozni komad potječe od Šinasi-a. Posije povratka u svoj rodni grad, on osniva časopis „Ideje“ koji ujedno zastupa novi pravac. Put su mu utrle njegove pjesme „Izabrane pjesme“ 1859., koje se smatraju temeljem cijele moderne turske knji-

ževnosti. To je samo zbirka prevedenih pjesama od Racine-a, Lamartine-a, Victor Hugo-a, ali su one tako izvrsno prevedene na turski jezik da svaki čitaoc odmah pomišlja da bi se i na turskom dalo tako šta stvoriti. To djelo je dočekano sa odobravanjem; osobito se je njim oduševljavala mladež; koja je bila već sita ušarafljenog klasicizma. Novo-turski pokret pograbi sve oko sebe, nagje uplivnih zaštitnika i darovitih pristalica koji prevazidoše osnovatelja. Š i n a s i je napisao prvu tursku šaljivu igru: „Pjesnikova svadba" koja je ujedno prva mlado-turska obrada muslimanskog ženskog pitanja.

Midhat, vidi niže: Roman.

Treba još spomenuti sljedeće vesele igre:

Mehmed Rifet: „Običaj" 1873. Kao mučenik starih običaja junak vidi da je prognan iz društva, jer prilikom jedne porodične svečanosti nije mogao naći izgovor.

Husamseddin : „Šukrijine spletke", 1873. ludosti jednog lakaja.

Vehbi: „Hašin Bej", 1884. Jedna tužna stidi se same sebe.

Omer Faik: „Svadba", 1887., škrtost protiv škrtosti.

II Proza.

1. Filozofija i znanost.

Midhat: Tagardžik i drug. Obrana Islama.

Nadži: Rječnik.

Sami: Francusko-turski rječnik. Kamusul-Alam.

M i d h a t, vidi niže: Roman.

N a d ž i, vidi gore: Lirika.

S a t r i, vidi gore: Tragedija.

2. Svjetska i kulturna istorija.

Kemal: Razasuti listići.

Midhat: Opšta istorija evropskih naroda.

Nadži: Imena.

Mehmed Teufik: Jednu godinu u Stambolu.

Fatma Alije Hanum: Žene Islama.

K e m a l, vidi gore: Lirika.

M i d h a t, vidi dolje: Roman.

N a d ž i, vidi gore: Lirika.

Mehmed Teufik- je prije svega znamenit kao radnik na polju kulturne istorije; glavno mu je djelo: „Jedna godina u Stambolu", (1881.-1883.) koji je podijelio na mjesece, umjesto dvanaest svezaka, kao što se očekivalo, izašlo je samo četiri: 1. Ugljeni čanci, ženski razgovor o staro turskoj uredbi loženja, 2. Društva Halva i kaveno u gradskoj četvrti; to je u jednu ruku veseli kružok prijatelja koje jede slatko narodno jelo halvu i rasonogjava se večerom, muzikom, i pričanjem priča, u drugu ruku to je ži

vot koji se provodio upadno u kavanama u staro dobro doba. 3. „Čathane", izlet u petak poslije podne i veselo vrludnje u dražesnim dolinama slatkih voda. kod Carigrada. 4. „Ramazanske noći i mehane", stara i nova veselja za vrijeme radosnih noći svetog mjeseca, zatim lumparenje prastarih turskih bekrija, a nada sve Bekri Mustafe, zvanog karagoz.

Fatime Alije Hanum, vidi niže: Roman.

Tursko novinstvo je novinstvo datuma. U maju g. 1832. pojavio se je turski list pod uredništvom Francuza **A l e k s a n d r e B l a g n e**: „Takvimi Vekaji". Danas postoje ove novine: „Džeridei Mehakim", organ ministarstva pravde, „Džeridej askerije" organ ratnog ministarstva, „Medžmusi Fununi Askerie" mjesečnik generalnog štaba i t. d.

3. Istorija književnosti.

Nadži: Klasje.

Ebuz-Zija Teufik: Antologija.

Nadži, vidi gore: Lirika.

Ebuz-Zija Teufik, stekao je lijepo ime kao literarni kritičar, svojom izvrsnom antologijom. Na veliko odobravanje naišla je njegova tragedija „Slučajna smrt".

4. Roman.

Kemal: Ali Bej. Džezmi. Nevruz Bej.

Drugi put na svijetu. Felatum Bej i

Midhat: Rakim Effendi. Angjeo na zemlji. Kar neval. Roba. Zanimljive priče i dr.

Sami: Talet i Fitnet.

Razgovor. Sviračica.

Fatime Alije Hanum: na sarfi.

Sezaji: Životni udesi, Malenkosti.

Halid-Zija: Knjiga jednoga mrtvaca. Umida. Ferdi i dr. Kronika jednog ljeta.

Mehmed Džalal: Džemila. Venera. Mala pastorka. **K e m a l**, vidi gore: Lirika.

Akmed Midhut Effendi (1841—19..) rodom iz Carigrada, pokazuje još kao dijete vrlo bistar, prijemčiv duh i za vrijeme svojih studija u Parizu oduševljava se za evropsku kulturu i običaje. Poslje svog povratka u otadžbinu mlado-turski pokret nalazi u njemu oduševljenog naprednjaka na svim književnim poljima. Pri tome **M i d h a t** uživa visoko mjesto, a njegove grudi rese odlikovanja. G. 1895. osnova on dva časopisa: „Jedinstvo" i „Usta istina". Prvi toliko uspijeva da je u rusko-turskom ratu pribavio otadžbini pukovniju dobrovoljaca. Drugi list se razvija u smislu enciklopedičkom i otvara stranice svakom modernom napretku i misli. Niko se više od **M i d h a t a** ne raduje turskom ustavu, čije blagoslove on uživa kao starac.

Midhat je rođeni pripovijedač koji jednako privlačivo i duhovito opisuje istinito i izmišljeno,

istoriju i roman; on je pripovijedač, koji oduševljava, i koji svakodnevni razgovor divno zaokružuje i uvodi u književnost. Odatle i njegov ogromni uspjeh. Njegove drame imaju isti uspjeh; većina od njih su se prikazivale što je jedva kome drugom turskom dramskom piscu uspijevalo. Najčešće se prikazivalo: „Šebeci“, „Gologlavi“ i „Igračica“ *M i d h a t o v e* intrige u drami i romanu su vješto i skladno smišljene i udobno razvijene; sadržaj je osjetljivo romantički, katkada fantastičan, ali ipak bez one očite neistinitosti. Najzanjmljivije su njegove pripovjetke i drame koje imaju mnogo domovinskog.

Midhat je napisao šest tragedija: 1880. „Nesreću“; jedan čovjek se koleba izmegju dvije žene koje umiru od' bola. — 1882. „Osveta“. — 1883. „Kurdistanka“. — 1884. „Šebeci“, Albansko pleme“; sa anezičkim umetcima od samog pisca; — 1886. „Čerkesko pleme“. — 1886- „Sijauš“, perzijska ljubavna skeska. — Njegove dvije komedije su: 1885. „Gologlavi“, jedan skromni licemjer. — 1887. „Igračice“, sa muzičkim umetcima.

Midhatovi romani rijetko ostavljaju domovinsko tlo. Dva mladenačka pokušaja su: „Pomorac Hasan“, avanturistička priča; 1874. „Seljak Husein“ j jedna seoska priča. — Zrelije su mu stvari: 1876. „Turčin u Parizu“, utisci samog pjesnika o zapadnom velegradu. — 1877. „Sulejman iz Mosula“, istorijski roman. — 1878. „Muhadate“, običajne slike iz Carigrada i Pere. — 1880. „Sabite“, vojničke opotrebe. — Ali pravo polje *M i d l a t o v o g* rada je osjećajna ljubavna priča. 1874. „Drugi put na svijetu“; doživljaji dvoje dragih, koji bezobraznom podlošću trećeg vrijeđe sedam godina kao mrtvi. Ideja: Zaklela se zemlja raju da se tajne sve doznaju“. — 1875. „Felatum Bej i Nakim Effendi“, moralni roman iz sadašnjeg kosmopolitskog društva carigradskog. — 1875.—1877. „Anđeo na zemlji“; tri sveska, platonska ljubav udate žene prema njenoj prvoj ljubavi čijom suprugom ona najposlije i postaje. I ako je u ovom romanu strast čista, ipak je turska kritika i čitalački svijet napao ovo djelo.

M i d l a t ima i novela. Ove kraće pripovijetke izlazile su najprije u časopisu „Vođa istine“. A kasnije su izlazile redom u sveskama. Ovdje se bez izbora nalazi veselo, ozbiljno, osjećajno; često puta se na naplešakaju istočnjački bračni odnošaji i položaj muslimanske žene. — 1865.—1870. „Trgovina“, 34 sveska. — 1870.—1894. „Zanimljive priče“, 30 svezaka. U ovom obliku je izašao i niz naučnih rasprava: „Tagardžik“.

Osim toga je ovaj neiscrpivi pisac napisao i piso o mladosti i obuci, tako na pr. Zbirku basana po Ezopu, Fedru, Lafontaine-u, Felonuu, Florianuu, što sve služi kao omiljena školska knjiga. Stroge su i ozbiljne njegove vjerske rasprave: „Odbrana Islama“, „Muslimanstvo u Americi“, „Razvoj crvenog polumjeseca“ i t. d. Naučnu vrijednost imaju takogjer,

njegovi putopisi, njegova „Opšta istorija evropskih naroda“ u 16 svezaka, njegova objašnjenja Šopenhauerove filozofije. Mnogo se cijene njegovi raznovrsni prevodi. Gore smo već spomenuli njegovu književnu - prepisku sa Nadži-em. *)

Sami, vidi gore: Tragedija.

Fatime Alije Hanum, kći vrlo obrazovanog Dževdet Paše. Ona je hrabra hraniteljica turskog ženskog prava... Njezino prvo literarno djelo bijaše prevod romana „Volonte“ od George Ohnet-a (1891.), a već sljedeće godine pojavise se dva samostalna djela: „Žena Islama“, 1892., feministička studija, koja uspoređuje sudbinu evropske i turske žene i roman iste tendencije „Razgovor“ (1892.) koji je svojim elegantnim stilom i vjernim prikazivanjem turskih familjarnih odnošaja bio poštovan i od viših krugova.**) Sadržaj je jednostavan: dvoje zaljubljenih ipak se nalaze usprkos spleta omražene maćehe. — Alije Hanu m neumorno i dalje radi na svom plemenitom cilju. Ona zahtijeva moderno obrazovanje žena na Istoku svojim časopisom „Jegino(?) za žene“, a njezin drugi roman: „Sviračica na harfi“ (1900.) opisuje bunu žene protiv grube tiranije čulnog muža. Sirska junakinja koja je ujedno prevarena od svog muža, bježi u Carigrad, traži i nagje utjehu u svojoj umjetnosti, dok najposlije u tugjini ne umre od sušice.

Sezaji je jedan od najboljih pripovjedača, samo je nešto i suviše opsežan. Svoju književnu karijeru on otpočinje romanom „Životni udesi“, 1887., u kome se opisuje nesrećna ljubav veledušne robinje čerkeskinje Dilbere i idealnog slikara Dželal Beja, čiji se roditelji protive tome braku, te ljubavnike tjeraju u bijedu i smrt. Sezaj i piše zatim osjećajnu ljubavnu tragediju „Lav“ i zbirku kraćih priča: „Malenkosti“ (1891.) koje se odlikuju svježinom slika iz života, punog radosti i žalosti, šale i osjećaja.

Uššaki Zađe Halice Zija je zastupnik „Weltschmerza“ koji izbija iz njegovih pripovijedaka. Osobito je prejak ljubavni gnjev *Zi j i n i h* junaka i junakinja te često dirljive scene prigušuju izmorenog čitaoca. Zijina 4 znamenita romana su: „Knjiga jednog mrtvacu“ (1889.): Velikodušni dragan vjenča onu koju voli za jednog svog prijatelja, koga opet ona voli. Šest dugih godina on je očevidac njihove sreće, dok im on najposlije na samrti ne prizna tajnu.— „Umide“, t. j. „Beznadežna“ (1889.); kao šiparica ona je divno opisana, ali brzo leže u grob radi svog nevjernog, dragana, pošto je samopožrtvovano potpomogla njegovu ljubavnu sreću. — „Ferdi“ i one u (1894.);

*) *M i d l a t o v* roman »Tajne« iz carigradskog života izišao je u srp.-hrv. prevodu kao 12. sveska redovnih izdanja „Musl. Biblioteke u Mostaru“.

Primj. Prevodioca.

**) „Razgovor“ je izišao u hrv. prevodu kao 17. svezak „Muslimanske Biblioteke“ koju izdaje i ukusno uređuje knjižara Bekir Kalajdžić u Mostaru. Cijena je knjizi 4 krune. Prevod je lijep i tačan, od g. Muhamed Emin Dizdara. (Prim. prev.)

Jedan siromašni bankovni činovnik vjenča, umjesto svoje dragane Sanihe, bogatu i dražesnu kćerku svoga direktora; ali on ipak ne može da se odrekne svoje ljubavi prema Sanihi iako ga ova junački odbija. Njegova žena otkriva njegovu nevjernost njoj, te zapali kuću i umre u plamenu, a njezin muž poludi. — „Kronika jednog ljeta“, (1900.) opisuje jednu nesrećnu ljubav. — Da bi dokazao da je prava poezija čisto stvar sadržaja a ne forme, piše Zija niz „Pjesama u prozi“ (1889.): divne sličice raspoloženja u lijepoj formi: Plačni smijeh; Smiješni plač; Ah! samo jedan san; Simpatija; Rat; Na groblju; Na moru; i t. d. — Ovaj produktivni pisac je, osim svega, mnogo preveo sa francuskog. Tako ove pisce: Coppea, Zola, Malot, Maupassant, Catrille Mendoe, i t. d.

Mehmed Dželal koji je god. 1894. izdao svoja sakupljena djela pod naslovom „Tragovi“, stoji iztjenu staro turske i mlado-turske škole. On slavi vrlo pametno načelo; I u starom i u novom ima ljepote; novo se udružuje sa starim, a da ga ne progoni; uživajmo dakle obadvoje. Pa ipak Dželal slavi samo ona moderna djela koja obrađuju domaći svijet; njemu su odvratne tugjinske scene. Njegov način prikazivanja je realističan. On slika predmete onake kakvi su te ih ne obrađuje pomoću uobrazilje. Njegovi „Tragovi“ su smjesa proze i poezije; to su pjesme u naizmjenično starim i novim oblicima stihova. Njegova tri najomiljenija osjećajna romana jesu: 1885. „Džemila“ ili Ljepota, 1886. „Venera“, 1896. „Mala pastorka“.

Treba još spomenuti ove pripovedače:

Ahmed Rasim: Dva osjećajna romana, 1890. „Srdačna naklonost“: jedan junak — nevaljanac završava kajanjem i samoubistvom. — 1891. „Životno iskustvo“.

Mehmed Memedži: Dva realistična romana, 1881. „Diana“ ili tamne strane jednog istočnog djevojačkog odgoja. — „Žudnja za smrću“. —

Husein Rahtni: Dva, senzacionalna protiv turska romana prema lakom francuskom uzoru, 1895. „Vaspateljica“, 1897. „La maitresse“ — i uzorna „Iffet“.

Nedžih: Dva pretjerano dirljiva paradična romana, 1899. „Mehdžure“, 1905. „Miidžgan“; i jedan osjetljivi seoski roman, 1896. „Pastirka“. —

Nazim: jedan realističan seoski roman, „Kara-bebek“.

Mehmed Kemal: Jedna poučna istorijska pripovijetka, 1898. „Sebih“, slavna prošlost Islama pod Kotejba-ibn-Muslim.

5. Dopisivanje.

Nadži i Midhat: Pismovno blago.

Sejh Vasfi: Pisma. Rasvjete.

Nadži, vidi gore: Lirika.

Midhat, vidi gore: Roman

Sejh Vasfi, je jedini usamljeni pristaša staroturske škole. Kao uzor može poslužiti njegov pismovni stil koji se vidi iz dviju zbirki: „Rasvjete“ (1893.) i „Pisma“ (1898.) Osim toga on je napisao svezak mistično lirskih pjesama, „Zanosi“ i izbor izvrsno prevedenih perzijskih pisama od Dželal-ed-dina i Zadi-a: „Mirisavo cvijeće“. Vrlo je originalno njegovo prozno djelo „Razgovor“, 1900.; tu on opisuje književne večeri u Petak-veče koje obdržavaju nekoliko vrlo obrazovanih Muslimana kod nekog: Sohbeti Effendije. Postavljaju se umjetnička pitanja, siavi se arapsko-perzijska i staro-turska poezija. Mladoturski produkti i pogledi ne uživaju kod njih nikakve časti. Kitnjast stil dobiva plamen: samo onaj koji lebdi u slikama i simbolima, taj je pjesnik; a ko svakoj riječi daje samo, njezino prirodno značenje, taj je, u najboljem slučaju regjač, t. j. stihotvorac; i t. d. —

— K r a j . -

Prevodiočev pogovor.

Naumivši da za našu publiku prevedem ovaj „Pregled turske književnosti“ od njemačke spisateljice Berthe Schmidt, namjeravao sam da sam nadopunim primjedbama neka mjesta i komentare nekim djelima za koje sam našao da to zaslužuju. Pošto na žalost, nisam imao potrebnih priručnih sredstava, a u svoje poznavanje turske književnosti se ni sam smjeo pouzdati, — to sam ostavio djelo ovako kakvo jest. Ovaj „Pregled“ sam po sebi je svojoj zadaći posve udovoljio jer je u stanju da čitaoca uvede u opsežnost velike turske književnosti čija sva vrela još nisu potpuno ispitana. I ako ovaj „Pregled“ miriše na leksikonsko regjanje pisaca i djela, to ipak nije izvan ogromne vrijednosti. Ovo čitaocu daje inicijativu da se mnogo više zainteresuje za književnost, koja je dala odličnih djela, za narod koji je dokumentirao, da ima ljudi koji mogu da idu paralelno sa ostalom literarnom Evropom.

Prevodeći ovaj „Pregled“ nastojao sam da ovaj ne bude protkan mnogim tehničkim međunarodnim izrazima, jer je i sama spisateljica nastojala da izbjegne to. Nadam se da moj trud neće biti uzaludan jer očekujem, da će ovaj „Pregled“ naći čitalaca kako među obrazovanim slojem, našega naroda tako i, među manje obrazovanim.

NARODNE UMOTVORINE.

Mejra Morić Alaj bega.

Iz zbirke junačkih pjesama: „Bosanski Guslar.“

Zabilježio od svoje majke: F. H. B.

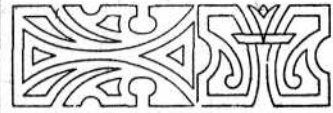
Zatrese se zemlja od istoka,
I obori pola Dubrovnika,
Bjele dvore bega Lučaj-bega,
I pritišće Mejru ljepoticu,
Zaručnicu od Rise Selima. 5
Zaklinje se od Rise Selime :
„Ja se junak oženiti ne ću,
Dok ne nagjem Mejrine prilike,
I njezinih crnije očiju,
I njezinih ćatmali obrva!“ 10
Pa on' ode u goru zelenu,
I usjeće gusle javorove,
I gudalo od hudikovine.
Tu je bio tri mjeseca dana,
Dok nauči gudit i pjevati. 15
Kad nauči gudit i pjevati,
Onda ode svome bjelu dvoru,
Oblači se što god ljepše more.
On obuće troje toke zlatne,
A na glavu kalpak i čelenke. 20
Još on uze prsten i jabuku,
U jabuci hiljada dukata,
Pa je metnu sebi u njedarca.
Pa on uze gusle javorove,
I gudalo od kudikovine, 25
Još pregrnu bugar-kabanicu,
Pa on pogje glavom po svijetu,
Kano pčela po mednu cvijetu.
Sve on ide od grada do grada,
A sve gudi i pjesme popijeva, 30
I on traži za se djevojaka.
Kad je došo Ljevnu kamenome,
Bjelu dvoru Morić Alaj-bega,
Kad avlijska otvorena vrata,
Sva avlija prostrta kadifom, 35
Naokolo čohom venedičkom,
Na srijedi sofa od merdžana.
Tude sjedi Alajbegovica,
Vjerna ljuba Morić Alaj-bega,
A dvori je Mejra ljepotica, 40
Ljepa šcerca Morić Alaj-begu.
Tad zakuca od Rise Selime,
On zakuca halkom na vratima.
Progovara Mejra ljepotica:

„Ah, čuješ li, moja mila majko! 45
Beli tucak kuca na vratima."
Kad to čula Alaj-begovica,
Hitila se rukom u džepove,
I izvadi tri dukata žuta,
Pa ih dade Mejri ljepotici. 50
Uze Mejra tri dukata žuta,
Odnese ih tucku nevoljniku.
Kad je vidje tucak nevoljnice,
On govori lijepoj djevojci:
„Nisam željan žutije dukata, 55
Već sam željan takih djevojaka."
Guslama je o tle udario,
I odbaci bugar-kahanicu,
Pa on ode u muške konake,
U odaiu Morić Alaj-bega, 60
Pa mu dade prsten i jabuku,
U jabuci hiljadu dukata,
I isprosi Mejru ljepoticu.
Prsten stavi, svadbu ugovori:
Ova svadba do petnaest dana, 95
Dok pokupi kitu i svatove,
I poreže djevojci haljine.
On pokupi kićene svatove,
Pa ih posla po Mejru djevojku,
I djevera zlato Muhameda. 70
Kad su došli djevojačkom dvoru,
Tu su bili tri bijela dana,
Dok djevojci knucu udarili,
I opleli sitne pletenice..
Kad progjoše tri bijela dana, 75
Spremiše se kita i svatovi,
I pogjoše gjuveginom dvoru.
Na koji su konak dolazili,
Otle Mejra knjigu je pisala,
I slala je svojoj miloj majci. 80
Kad su došli u Pazarić hanu,
I otale knjigu napisala,
Poslala je ostarjeloj majci.
Ovako je u knjizi kitila:
„Ah, čuješ li, moja mila majko! 85
Strašan sam ti sanak snijevala,
Gje mi s' guja u čejizu svila.
Sutra ću ti kroz Ivan planinu,
Prekosutra bijelom Mostaru."
Kad u jutru jutro osvanulo, 90
Uraniše kita i svatovi,
Povedoše lijepu djevojku.
Kad su bili na Ivan planinu,
Dočeka ih Kostreš harambaša,
I sa njime trideset drugova. 65
A svatovi nevjerna družina,
Tugji konji, a tugje haljine,
Pobjegoše po gori zelenoj.
Osta sama na konju djevojka,
I sa njome zlato Muhameda, 100

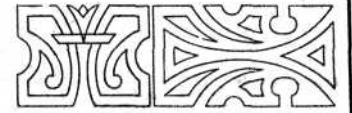
Držec konja za oba dizgina. Njim' dohodi Kostreš harambaša, Pa govori zlatu Muhamedu: „Odmakni se, beže Muhamede, Jazuk ti je poginuti mladu." 105	A na srcu burundžuk-košulja, Na košulji troje toke zlatne. 145 On im toke rukam pritiskuje: „Stante toke, ne ostale puste!" Svoju pušku po tabanu ljubi: „Moja puško, ne ostala pusta, Pogodi mi Kostreš harambašu, 150 Ja' kad njega Vida bajraktara." To on reče, pa primaknu pušku, I on njojzi živu vatru dade, Ne pogodi Kostreš harambašu, Već uz njega Vida bajraktara, 155 I djevojku malo zahitio, Potrbuške po trpezi pala. Ja' da vidiš iz gore hajduka, Kada čuše pušku u planini, Poznadoše da je Selimova, 160 Pobjegoše po gori zelenoj. Kad to vidje Kostreš harambaša, On pritrča lijepoj djevojci, Odreza joj ruse pletenice, Odnese ih sobom u planinu. 195 Ja' da vidiš od Rise Selima, On mi njega ni goniti neće, Već pritrča lijepoj djevojci, Pa je uze na bijelo krilo, I govori mejri ljepotici: 170 „Moreš znati, da ćeš preboljeti?" Progovara lijepa Mejruša: „Mogu znati preboljeti ne ću, Ali opet milom Bogu fala, Kad ja umr'jeh na tvom bjelu krilu." 175 To izusti, a dušicu pusti. Kad to vidje od Rise Selime, On iskopa dva hladna mezara, I ukopa zlato Muhamoda, A do njega lijepu djevojku. 180 Pa on ode svome bjelu dvoru, Tugujući i suze roneći.
Muhamed se odmaknut ne htjede. Ja' da vidiš Kostreš harambaše, Mahnu sabljom i desnicom rukom, Osjeće mu sa ramena glavu. Pade zlato u zelenu travu, 110 Osta sama na konju djevojka. Kada vidje lijepa djevojka, i Da poginu zlato Muhamede, Ona skida puli-duvak s lica, Pa ga smaće u krv Muhameda, 115 I daje ga tici gavran tici: „Nosi tico, puli-duvak s lica! Pa ga podaj od Rise Selimu, I kaži mu, šta je ovdje bilo!" Ptica bješe, ali znadijaše, 120 Odnese ga od Rise Selimu. Da vidimo Kostreš harambašu! Uze Kostreš sa konja djevojku, Odnese je sebi na trpezu. Stade služiti lijepa djevojka, 125 Stade služiti hajducima piće. Desnom rukom vino naljevaše, A lijevom lice zaklanjaše. Da vidimo ticu gavran ticu! Tica dogje od Rise Selimu, 130 Predade mu krvava duvaka. Kad ga vidje od Rise Selime, Odmah se je jadu osjetio, Pa se spremi u svojoj odaji, I on ode u Ivan planinu, 135 Potražiti Kostreš harambašu. Kad je bio na vrh na planinu, Tu on nagje Kostreš harambašu, I sa njime trideset drugova, Oni piju vino crveniku, 140 Služi im ga Mejra ljepotica. Kad to vidje od Rise Selime, U njemu je srce zadrhtalo,	

¹⁾ Varošica Risno u Dalmaciji.

L I S T A K .

Irtihali dari beka.

Na 24. augusta o. g. ražalostio je tužni glas sve konjičke gragjane, kada su čuli za smrt Abdullah ef. Prohe, upravitelja mektebi ibtidaije i vjeroučitelja narodne osnovne škole u Klanjcu.

I ako bi trebalo, da se o svakom marljivom muallimu barem poslije mu patničkog života progovori par riječi u počast za trudni njegov i po narod vrlo korisni rad, ipak ovaki kakav je bio merhum Abdullah ef. imaju, ovdje svoje posebno mjesto. On je bio alim u Konjicu i zauzimaše tu onako mjesto kakvo je mjesto imao u svojoj Zenici merhum Muhamed Seid ef. Serdarević. Ako su ljudi trebali kakav savjet ili pitanje kakvo vjersko i teže naravi, uvijek su našli sigurna odziva kod merhum Abdullah ef. Po koji bi se svjetovnjak razmišljavajući o vjeri Islamu ili o vjeri u opće bavio višim i težim mislima što bi mu ih pobugjivale razne knjige i tako bi više puta pao u zamršen čvor, da ga nije znao sam rczriješiti Otišao bi Abdullah ef, s njime bi slobodno diskutirao i on bi ga lagano izveo na pravi put. Još nešto što je vrlo važno ovdje istaći. Mehum Abdullah ef. bio je sličan merhum Serdareviću i u svome odlučnom i naprednom tumačenju vjere. To eto danas pametnom čovjeku imponira. Drugi bi moguće oklijevali, kada ih što pitate, očekivali bi ih da malo pogledaju u »Kitab« i t. d. a ovi su alimi nakon kratkog ali važnog promišljanja davali sigurne odgovore.

A mi danas takih alima imamo vrlo malo. Merhum Abdullah ef. rođen je u Konjicu 1869. godine. Početne je nauke svršio u Konjicu, a onda je produžio naobrazbu u Sarajevu u Hanikah medresite u Dar-ul-mualliminu. U Hanikahu je bio najbolji talib u svoje vrijeme zastupaše i muderrisa kao mujid a svoj talebi i inače bijaše mio i drag, jer je merhum svakome pomagao u nauci koliko je mogao.

On takogjer spada megju prve i najbolje darulmuallimince. Kao muallim bio je osobito vješt i marljiv. U

nastavi mu učenici malo se držaše kitaba, više njegovih riječi i tumačenja, koje osobito na lagan i zgodan način djeca shvaćahu.

Inače mu najdraži kitab u mektebu kao udžbenik bijaše »Mesaili fikhijje« od brata mu Sejfidim ef. trohe današnjeg muderisa šeriatske sudačke škole u Sarajevu. I danas je taj kitab još u rukopisu, ali se Sejffuddin ef. već sprema da ga štampa.

Merhum Abdullah ef. bijaše u životu veseljak i pun neprisiljena humora. Učeći sam po sebi mnogo,

obuze ga silna neurastenija, a poslije i astma te eto rano leže u hladni grob. Rahmetullahi alejhi!

Muallimi Radži.

Kulturne bilješke.

Pomozimo našu siročad.

Vazda je i uvijek bilo u svakom narodu bijede i sirotinje. Danas se je ta bijeda usljed groznog rata tako umnožila, da se ne može ni iz daleka prisposodobiti na koje prošlo doba. Danas skoro na svakom koraku srećaš po koje golo i boso dijete, čije je lice od studeni pomodriilo, a od gladi mu oči u glavu potonule. Hranitelj je tog dijetea u ratu zaglavio ili ga je prošlost pokosila. Takovih se mališana dosta i dosta dolazi, ili ih ko god drugi predvodi moleći, da se prime u naše vakufsko sirotište. Istina taj je zavod i ustrojen, da u njemu siročad nagju skloništa i da se ista od propasti spase. Ali na žalost imamo samo jedan jedini taki zavod u svoj Bosni i Hercegovini, a danas je toliko bijede i nevolje, da kad bi imali deset takvih zavoda, svi bi se napunili i pre-punili. S toga ovo jedino naše sirotište ne može niti svojim prostorijama niti financijama ni izdaleka udovoljiti današnjoj ogromnoj potrebi.

Za to se apelira na hamijei naših imućnih gragjana, da makar po jedno siromašno dijete, koje je bez oca i majke na putu propasti — prime pod svoj krov i da ga od očevodne propasti spase, čime će našoj islamskoj zajednici, a još više sami sebi koristiti. Kolika je nagrada onome, koji jedno tako jadno i siroto biće na selamet i pravi put izvede, to je i Ajeti Kerimom i Hadisi šerifom utvrgjeno, pa mislimo da bi suvišno bilo o tom ovdje u listu govoriti. Preporučujemo s toga i molimo naše gragjane, koji hoće rizaen-lillah primiti ovakog kojeg jetima, da se prijave upravi našeg islamskog sirotišta u Sarajevu, jer se tamo vodi predbilježba o siročadima, koja su muhtadž tugje pomoći, i koja se nijesu mogla u sirotište primiti, a isto tako se vodi predbilježba i onih rodoljuba, koji žele uzeti koje dijete.

Jednakost"

Cigarpapir „Merhamet“. Izašao je u dvije vrste (bolji i slabiji) u korist Muslimanskog porpornog društva „Merhamet“. Dobije se na veliko kod H.

Bajramage Foče, Sarajevo Sarači 19, a na malo u trafikama. Muslimani ! Trošite samo „Merhamet“ cigarpapir, jer time potpomazete svoju sirotinju.

Spomenlist španjolskim Maurima.

Napisala: Katharina Barononin von Pommer-Esche.

Plemeniti narod Maura potječe iz smjese sjeveroafričkih Berbera s Arapima, koji je presadio u Španiju, osobito u Andaluziju onu divnu poetičnu kulturu, o čijoj nam slavi još i danas svjedoče zaživljene ruševine. U povjesti Španije susreću se germanski i arapski uplivi; ovdje je zajedno tekla krv Maura i Gota. Mauri sa svojom finom orientalnom umjetnosti, donijeli su u Andaluziju „neumrli smiješak dražesti i ljepote“, gdje se je dakako južno plavo nebo osobito slagalo sa laskavim čarom maurskog bujnog ukusa.

Pošto je maurski vojskovođa Tarik pobjedio Julijana u bitci kod Xeres de la Frontera god. 711. podignu se Mauri za kratko na španjolskom tlu do velikog cvata. Pod sultanom Abdurrahmanom iz plemena Omejevića razvije se južna Španija do velikog sjaja. U Kordovi sagradi tankočutni sultan divnu džamiju, čija obilnost stupova još i danas zadivljuje posjetioca Kordove. On je usadio pred svojim dvorom u Alkazaru prvu paomu u Španiji, koju je opjevao u jednoj svojoj tugaljivoj pjesmi. Pod njegovom vladom i njegovih nasljednika vrlo se je njegovala znanost i umjetnost, razvije se školstvo, isto tako industrija obragjivanje zemlje i rudarstvo, poezija i umjetnost, Megju znanostima se je osobito unapregjivala astronomija, kemija i medicina. U prijestolnici Azzahri, koja nosi ime sultanove miljenice, bijaše veliki park s mnogobrojnim šadrvanima, špiljama i paviljonima, koji su tada bili za Evropu nešto novoga. To je bio pravi Eden, jedno čarobno carstvo maurskog sjaja i ljepote; ovdje je fantazija Istoka širila svoja krila i posipala punim rukama svoje najbogatije darove. Priroda juga, nježna majka umjetnosti, ispunjavala je i zaokruživala ovo carstvo sa svojim lovorikama, miriama, maslinama i narančama. Lijepa Azzahra, ljubimica Abdurrahmanova, bila je zapanjena od čuda i

ushićenja, kad ju je uveo u ovo carstvo čudesa. Kad je opazila opreku izmegju sjajne prijestolnice i ozbiljnog, turobnog gorja u pozadini, koje s pravom nosi ime Sierra Morena, poviče: „Zar ne vidiš, gospodaru, da si čarobnu ljepoticu bacio u ruke jednog crnca?“ Slijedćeg dana naredi Abdurrahman, da se gusta šuma posijeće, koja je bila na gorju i da se mjesto divljeg gaja, koji se Azzahri nije dopadao, posade limunovi, bademi i smokve, koje tu još i dan danas tamo rastu i nose plodove.

Drugi je biser Andaluzije iz maurskog sjajnog, doba Sevilla, koja se je s Kordovom otimala za prvenstvo u španjolskoj Mauretaniji. Na razvalinama jedne džamije uzdiže se danas stolna crkva. Sačuvana je divna Giralda, onaj krasni toranj iz god. 1195. koji je — prije munara — spomenik velike pobjede, koju je Jakub, zvan Almansor, izvojevao nad Alfonzom od Kastilije. Svagdje nailaziš u Sevilli na uspomene iz vremena polumjeseca. Nepobitna je činjenica: zlatna je perioda u povjesti Španije maurska. Alkazar u Sevilli zauzumlje kao gragjevina prvo mjesto na cijelom poluotoku. Kod orientalnog sjaja vlada ovdje potpuna harmonija i ona nježnost i prijaznost, koja je tajna arapske umjetnosti, tako n. pr. u Patio de las Doncellas, čarobnom dvorištu sa 4 velika i 20 manjih, obilno narezanih lukova, koji se uzdižu iznad 52 zaokružena mramorna stupa i zatvaraju zidove od najdivnije ornamentike. Neiscrpilivi su čari Alkazaru i njegovih vrtova, koji predstavljaju skoro bogatstvo tropske vegetacije.

A sad Granada. Da si nam zdravo gradu Ibnusa seradža! U Alhambri u Granadi dostigla je arapska umjetnost vrhunac. Pri pogledu lavljeg dvorišta ožive u nama sve priče Orienta. Iz ovih se okamenjenih priča uzdiže carstvo čarobnih dvorova i spilja. Zaokupi nas duh Alhambre opojnim zvucima. Ovdje nema više težine; iskićeni mramorni stupovi, vitki kao ljljani, nose na sebi svodove, koji sličie čaškama cvijeta. Arabeske pokrivaju zidove kao veo od čipki. Da još i danas stoji sačuvan ovaj maurski čarobni dvor, ima se tome pripisati, da je Ebu Abdulah, zadnji vladar Maura, ostavio Grandu i Alhambri god. 1492. bez ikakvih bojeva.

Preveo **Hakija.**